

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษารูปแบบการจัดการขยะตามหลักสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมในเขตเทศบาลตำบลปะทิว จังหวัดชุมพร ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าและศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การจัดการขยะหลักสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
4. ข้อมูลพื้นฐานของเทศบาลตำบลปะทิว
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. สรุปเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการขยะหลักสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม

การจัดการขยะ

ความหมายของขยะ ขยะเป็นผลจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นตัวการสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ขยะจึงมีความหมายหลากหลายดังนี้

ราชบัณฑิตสถาน (2546 : 272) ได้ให้ความหมายของคำว่า มูลฝอย คือ เศษของที่ทิ้งแล้ว ส่วนขยะนั้นได้ให้ความหมายไว้เกี่ยวกับมูลฝอย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ทั้งสองคำนี้มีความหมายเหมือนกัน จะใช้คำใดนั้นแล้วแต่ผู้ใช้ เช่น นักวิชาการสิ่งแวดล้อมให้คำ มูลฝอย ในขณะที่ชาวบ้านใช้คำว่า ขยะ สำหรับภาษาทางกฎหมายใช้คำว่า ขยะมูลฝอย ซึ่งเป็นคำที่ทุกคนเข้าใจดีคำว่า ขยะมูลฝอย ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 หมายความว่า เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร มูลสัตว์ หรือซากสัตว์รวมทั้งสิ่งอื่นใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์หรือที่อื่น ๆ

พิชิต สกุลพราหมณ์ (2549) ได้ให้ความหมายว่า ขยะ หรือ มูลฝอย หรือหยากเยื่อ หมายถึง บรรดาสิ่งของที่เสื่อมคุณภาพ หรือชำรุด หรือหมดสภาพการใช้งาน หรือได้แก่บรรดาพวกเศษสิ่งของ หรือเศษวัสดุต่าง ๆ ที่เกิดจากอาคารที่พักอาศัย สถานที่ทำการ โรงงานอุตสาหกรรม ตลาด ถนน ฯลฯ ซึ่งจัดไว้เป็นพวกสิ่งปฏิกูลโดยอาจจะมียขนาดเล็ก ๆ เช่น เศษฝุ่นละอองและผงธุลี จนถึงมีขนาดใหญ่ ๆ

เช่น เศษกระดาษ เศษอาหาร เศษของพืชผักและผลไม้ เศษไม้ เฟอร์นิเจอร์เก่าหรือชำรุดแล้ว เศษชิ้นส่วนของเครื่องยนต์และซากรถยนต์ เป็นต้น

คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2548 : 64) ให้ความหมายขยะมูลฝอย หมายถึง สิ่งของไม่ใช้แล้ว อาจอยู่ในรูปของแข็งหรือของเหลว ของแข็ง เช่น เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้าถุงพลาสติก เศษ หรือภาชนะบรรจุอาหารเก่าโดยสรุป ขยะมูลฝอย หมายถึง เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้าถุงพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร ฟันละออง เต้า มุลสัตว์หรือซากสัตว์ ครอบคลุมถึงเศษวัสดุต่าง ๆ

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ขยะ หมายถึง เศษของเหลือทิ้งจากกระบวนการผลิต และการใช้ของมนุษย์ หรือบรรดาสิ่งของที่เสื่อมคุณภาพหรือชำรุดหรือหมดสภาพการใช้งานและที่มีอันตรายต่อสภาพแวดล้อม

แหล่งกำเนิดขยะ

แหล่งกำเนิดของขยะมูลฝอย โดยจะแบ่งตามการใช้ประโยชน์ของที่ดินได้ดังนี้ คือ (กรมควบคุมมลพิษ, 2547 : 16)

1. มูลฝอยจากบ้านพักอาศัย เป็นมูลฝอยที่เกิดจากกิจกรรมการดำรงชีพของคนที่อาศัยอยู่ในบ้านพักอาศัย หรืออาคารชุด หรืออพาร์ทเมนต์
2. มูลฝอยจากธุรกิจการค้า เป็นมูลฝอยที่มาจากสถานที่ที่มีการประกอบกิจการค้าขายส่ง ขายปลีก หรือการบริการทางการค้าต่าง ๆ
3. มูลฝอยจากการเกษตร แหล่งมูลฝอยที่สำคัญมาจากกิจกรรมการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นอาหารมูลฝอยจากการพักผ่อนหย่อนใจ หรือสถานที่ท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นแหล่งธรรมชาติ ได้แก่ ชายหาดต่าง ๆ เขื่อนอ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ สระว่ายน้ำ เป็นต้น หรืออาจจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งศิลปกรรม และ
4. มูลฝอยจากโรงพยาบาล ถูกจัดไว้ในกลุ่มของมูลฝอยอันตราย เพราะทำให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมได้หลายประการ เช่นอาจเป็นการแพร่กระจายของเชื้อโรค เป็นต้น

ประเภทของขยะ

การประเภทของขยะมูลฝอยได้ 3 ประเภท ดังนี้ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2549 : 28)

1. มูลฝอยเปียก ได้แก่ พวกเศษอาหาร เศษพืชผัก เปลือกผลไม้ อินทรีย์วัตถุที่สามารถย่อยสลายและเน่าเปื่อยง่าย ความชื้นสูง และส่งกลิ่นเหม็นได้รวดเร็ว
2. มูลฝอยแห้ง ได้แก่ พวกเศษกระดาษ เศษผ้า โลหะ ไม้พลาสติกและยาง เป็นต้น
3. มูลฝอยอันตราย ได้แก่ สารฆ่าแมลง หลอดไฟถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่รถยนต์ หลอดไฟฟลูออเรสเซนต์ และสเปรย์ฉีดผม เป็นต้น

พัฒนา มูลพฤกษ์ (2546 : 44) ได้จำแนกชนิดของขยะตามลักษณะทางกายภาพได้ 12 ประเภท ดังนี้ไว้ดังนี้

1. มูลฝอยสด (Garbage) หมายถึง มูลฝอยที่ประกอบด้วยสารอินทรีย์ และความชื้นที่ค่อนข้างสูงอาจเรียกว่า มูลฝอยเปียก ได้แก่ เศษอาหาร เศษผัก เศษเนื้อ เศษผลไม้ อาหารเหลือทิ้ง มูลฝอยประเภทนี้ทำให้เกิดการย่อยสลายได้อย่างรวดเร็ว ส่วนมากมาจากบ้านเรือน โรงอาหาร ร้านอาหาร ภัตตาคาร ตลาดสดโดยมูลฝอยเป็นตัวการที่สำคัญที่ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นรบกวนเป็นแหล่งอาหารของสัตว์และแมลงนำโรคและเป็นแหล่งแพร่กระจายของเชื้อโรคอีกด้วย

2. มูลฝอยแห้ง (Refuse) หมายถึง เศษวัสดุต่าง ๆ ที่เหลือใช้เกิดจากบ้านเรือน และแหล่งธุรกิจและไม่ใช่มูลฝอยสดหรือเถ่าถ่าน ได้แก่ เศษผ้า เศษยาง เศษรองเท้า กระดาษ เป็นต้น มูลฝอยประเภทนี้มีความชื้นในตัวต่ำและย่อยสลายได้ช้าจึงไม่ก่อให้เกิดกลิ่นเหม็น แต่ถ้ามีการสะสมมากและกระจัดกระจายทั่วไปทำให้เกะกะรก รุงรัง เป็นที่อยู่ของสัตว์นำโรค เป็นเชื้อเพลิงและไปอุดตันท่อหรือรางระบายน้ำได้

3. เถ่าถ่าน (Ashes) หมายถึง ส่วนที่เหลือจากการเผาไหม้ของวัสดุขี้ไฟต่าง ๆ เช่น เถ่าจากการเผาไหม้ถ่านหินของโรงไฟฟ้า เถ่าจากการหุงต้มอาหารหรือสิ่งอื่น ๆ ในครัวเรือน เถ่าจากการเผาต้นไม้และพืชในแปลงเกษตร เถ่าจากการเผาไหม้ในโรงงาน เถ่าจากเตาเผาให้ความอบอุ่นสำหรับเมืองหนาว มูลฝอยประเภทเถ่าถ่านจะมีปัญหาการฟุ้งกระจายเช่นเดียวกับฝุ่น และถ้ามีสารพิษในเถ่าถ่านจะทำให้สามารถเข้าสู่ร่างกายมนุษย์ได้ด้วยทางเดินหายใจ จนทำให้เกิดอันตรายแก่ร่างกายได้

4. เศษมูลฝอยบนถนน (Street Sweeping) หมายถึง เศษสิ่งของที่ถูกล้างทิ้งอยู่บนผิวถนนและทางเท้า เช่น ดิน ทราช ใบไม้ หญ้า มูลสัตว์ กระดาษ เป็นต้น มูลฝอยประเภทนี้ทำให้เกิดความสกปรกของถนนหรือทางเดินเท้า การอุดตันของท่อหรือคูระบายน้ำและอาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุอีกด้วย

5. ซากรถยนต์ (Abandoned Vehicles) หมายถึง ซากหรือชิ้นส่วนรถเก่า ๆ ที่ไม่ใช่แล้วเป็นมูลฝอยที่ย่อยสลายได้ยาก ถ้ามีปริมาณที่มากอาจก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัย เสียพื้นที่ในการทำประโยชน์ต่าง ๆ

6. มูลฝอยจากโรงงานอุตสาหกรรม (Industrial Waste) หมายถึง วัสดุใด ๆ ที่เหลือทิ้งจากปัจจัยการผลิต รวมถึงของเสียที่เป็นของแข็งที่เกิดจากกระบวนการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ รวมทั้งโรงฆ่าสัตว์ มูลฝอยจำพวกนี้จะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัตถุดิบ และกระบวนการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ๆ และจะส่งผลกระทบต่อโรงงานและชุมชนรอบ ๆ บริเวณนั้น

7. มูลฝอยจากการก่อสร้างและสิ่งรื้อถอน (Construction waste) หมายถึง เศษวัสดุสิ่งของ เช่น เศษคอนกรีต กระเบื้อง เศษไม้ ซึ่งเป็นของเหลือทิ้งจากการก่อสร้าง ตกแต่ง ซ่อมแซมหรือถอนอาคารหรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ทำให้รกรุงรัง และเกิดอุบัติเหตุได้

8. มูลฝอยตะกอนจากน้ำโสโครก (Sludge Waste) หมายถึง ของแข็งหรือตะกอนที่แยกจากน้ำในกระบวนการบำบัดน้ำเสีย เช่น ตะกอนจากถังกรอง บ่อดักตะกอน ตะกอนที่เกิดจากการขุดลอกท่อระบายน้ำ เป็นต้น สามารถนำไปทำปุ๋ยได้

9. มูลฝอยจากซากสัตว์ (Dead Animals) ได้แก่ สัตว์ที่ตายแล้วจากอุบัติเหตุ หรือจากโรคต่าง ๆ แต่ไม่รวมถึงซาก หรือชิ้นส่วนของสัตว์ที่ทิ้งจากโรงงาน ซากสัตว์เหล่านี้เน่าเปื่อยได้ง่ายนอกจากจะก่อให้เกิดกลิ่นเหม็น และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์แมลงและสัตว์นำโรคแล้ว ยังทำให้เกิดความอูจาดตาแก่ผู้พบเห็นอีกด้วยนอกจากนี้ถ้าสัตว์เหล่านี้เป็นโรคติดเชื้ออยู่แล้ว ก็อาจจะทำให้เชื้อโรคแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว

10. มูลฝอยจากการเกษตรกรรมและสัตว์เลี้ยง (Animal and Agriculture) หมายถึง มูลฝอยที่เกิดจากกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน การประมง การป่าไม้ และการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น มูลฝอยที่เกิดจากการเกษตรกรรมส่วนใหญ่ ได้แก่ มูลสัตว์ เศษหญ้า ใบไม้เศษอาหารจากการเลี้ยงสัตว์ ซากภาชนะบรรจุสารปราบศัตรูพืช เป็นต้น

11. มูลฝอยขนาดใหญ่ (Bulky Waste) หมายถึง มูลฝอยที่มีขนาดใหญ่ หรือมีชิ้นโต ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นอุปกรณ์เกี่ยวกับเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เสียหรือเสื่อมสภาพใช้การไม่ได้แล้ว เช่น พัดลม ตู้เย็น โทรทัศน์ และเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น

12. มูลฝอยอันตราย (Hazardous Waste) หมายถึง มูลฝอยที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ รวมถึงมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เมื่อไม่มีการนำไปกำจัดหรือก่อให้เกิดความยุ่งยากในการเก็บขนและกำจัด เช่น กระป๋องทินเนอร์ ไข่มืดโกน มูลฝอยติดเชื้อจากโรงพยาบาล มูลฝอยกัมมันตรังสี มูลฝอยที่มีฤทธิ์ ในการกัดกร่อน เป็นต้น ซึ่งมูลฝอยประเภทนี้ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษในการกำจัด แหล่งกำเนิดมูลฝอยประเภทนี้ส่วนใหญ่มาจากโรงงานอุตสาหกรรม โรงพยาบาล สถานที่ทำการต่าง ๆ และอาจมาจากที่พักอาศัย เป็นบางส่วน

ผลกระทบที่เกิดจากมูลฝอย

มูลฝอยก่อให้เกิดปัญหาต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน ด้านเศรษฐกิจและสังคม และก่อให้เกิดปัญหาสภาวะมลพิษสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ดังนี้ (พิชิต สกุลพรหมณ์, 2549 : 27)

1. เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม (Pollution) มูลฝอยเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 มลพิษทางน้ำ การทิ้งมูลฝอยลงในแม่น้ำลำคลอง ทะเล การกองบนดิน และการฝังกลบยังไม่ถูกหลักเทศบาลทำให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของน้ำผิวดิน หรือน้ำใต้ดินได้และผลกระทบจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของมูลฝอย ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบริเวณนั้น ๆ

1.2 มลพิษทางดิน การทิ้งมูลฝอยกองบนดิน การฝังกลบมูลฝอยโดยไม่ถูกวิธี จะทำให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพของดิน ผลกระทบจะมากหรือน้อยขึ้นกับองค์ประกอบของมูลฝอย

1.3 มลพิษทางอากาศ เกิดจากการเผามูลฝอยที่อุณหภูมิไม่ถึงจุดที่ทำให้เกิดการเผาไหม้ที่สมบูรณ์ เช่น การเกิดก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์และควันจากการเผามูลฝอยทั่ว ๆ ไป

2. แหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคและแหล่งนำโรค (Breeding Places) มูลฝอยจะถูกย่อยสลายโดยจุลินทรีย์หลายชนิด ทั้งที่ก่อให้เกิดโรคและไม่ก่อให้เกิดโรคมียังมีระยะเวลาการหมักหมมของมูลฝอยมากขึ้น จำนวนจุลินทรีย์ก็ต้องเพิ่มมากขึ้นด้วย ที่ทิ้งมูลฝอยจึงเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคที่สามารถแพร่กระจายสู่สิ่งแวดล้อมได้ ในขณะที่เดียวกันสัตว์และแมลงนำโรคบางชนิด เช่น แมลงวัน แมลงสาบ หนู ก็อาศัยกองมูลฝอยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยแหล่งอาหาร และแหล่งเพาะพันธุ์ ซึ่งสัตว์เหล่านี้เป็นพาหะนำโรคไปสู่คนได้

3. ก่อให้เกิดเหตุรำคาญ (Nuisance) ความรำคาญของมูลฝอยเกิดจากกลิ่นเหม็นที่เกิดจากการเน่าเปื่อยของมูลฝอย นอกจากนี้แมลงวัน แมลงสาบ หนู ยังก่อให้เกิดความรำคาญ รบกวนความสุขของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงได้

4. ก่อให้เกิดอุบัติเหตุ (Accident Risk) มูลฝอยแห้งบางชนิดสามารถเป็นเชื้อเพลิงได้ดี หากไม่มีความระมัดระวัง อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินได้ การเกิดน้ำท่วมขังจากการที่มูลฝอยไปอุดตันท่อหรือระบายน้ำ หรือการได้รับบาดเจ็บจากเศษแก้ว เศษโลหะ ที่มีอยู่ทั่วไปบาดหรือทิ่มตำตามร่างกายได้

5. การสูญเสียทางเศรษฐกิจ (Economic Loss) มูลฝอยที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในการเก็บรวบรวม การขนถ่าย และการกำจัด ถ้าหากมีการจัดการที่ไม่เหมาะสมก็เป็นผลที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อีกด้วย

6. ขาดสุนทรียภาพ (Aesthetics) มูลฝอยที่ถูกทิ้งกระจายให้เกลื่อนกลาดอยู่ตามพื้นผิวดิน และผิวน้ำจะทำให้บริเวณดังกล่าวขาดความสวยงามไม่น่าดู เป็นการทำลายความเป็นสง่าราศีของบ้านเมืองและของประเทศชาติได้

7. เกิดการเสี่ยงต่อสุขภาพ (Health risk)

โรคร้ายที่มากับขยะ

ชุมชนที่ขาดการจัดการมูลฝอยที่ดีและเหมาะสมถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของเทศบาลจะทำให้ประชาชนในชุมชนเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น โรคทางเดินอาหารที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรียและพยาธิต่าง ๆ เนื่องจากมีแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์และแมลงนำโรคเป็นพาหะ เพราะทุกวันนี้ขยะจากบ้านเรือนจึงมีแต่จะเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งเราไม่สามารถกำจัดได้หมด ขยะเหล่านี้ก็จะส่งกลิ่นเหม็นรบกวนและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรคต่าง ๆ ได้ นายแพทย์สมิง เก่าเจริญ หัวหน้าศูนย์พิษวิทยา

โรงพยาบาลรามาริบัติ อธิบายเรื่องนี้ให้ฟังว่า ในแต่ละวันคนเราจึงมีโอกาสที่จะได้รับพิษภัยจากขยะอย่างไม่รู้ตัว ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอันตรายที่เกิดขึ้นมีตั้งแต่อาการเล็กน้อย จนกระทั่งรุนแรงมาก อาจเกิดขึ้นโดยทันทีหรือสะสมในระยะยาว ดังที่นักวิชาการได้วิจัยไว้ดังนี้

โสภณ เมฆธน (2549) จากการสัมผัสฝุ่นละอองและควันไฟจากการเผาขยะ ทั้งนี้ยังรวมถึงฝุ่นละอองจากเศษขยะโดยตรงได้อีก โดยถือเป็นการเข้าสู่ร่างกายทางผิวหนัง อันตรายที่เกิดขึ้นจากขยะเหล่านี้สามารถเข้าสู่ร่างกายได้ 3 ทาง ดังนี้คือ

1. ทางผิวหนัง การสัมผัสหรือจับต้องโดยตรงกับสารประกอบในผลิตภัณฑ์หรือขยะมีพิษบางตัว เช่น ยาฆ่าแมลง และผลิตภัณฑ์ทำความสะอาด ทำให้ซึมเข้าสู่ผิวหนัง กระแสเลือด และเข้าสู่ร่างกายไปอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดโรคต่างๆ ตามมา

2. ทางการหายใจ จากการสูดดมกลิ่นขยะ ฝุ่นละออง ก๊าซหรือไอสารพิษจากขยะอันตรายบางชนิด เช่น สี ตัวทำละลาย น้ำมันรถยนต์ เมื่อเราหายใจเข้าไปก็จะเข้าไปสะสมอยู่บริเวณปอด แล้วจึงดูดซึมเข้าสู่กระแสเลือด ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจหรือทำลายอวัยวะภายในได้

3. ทางเดินอาหาร โดยการรับประทานเข้าไปทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การได้รับสารพิษปนเปื้อนจากภาชนะใส่อาหารหรือจากมือ รวมถึงสารพิษที่สะสมในรูปของห่วงโซ่อาหารในพืชผักและเนื้อสัตว์ ซึ่งสารพิษเหล่านี้จะเข้าไปสะสมอยู่ในระบบทางเดินอาหาร เช่น ยารักษาโรคที่หมดอายุแล้ว หรือสารเคมีที่ระบุว่ามียาอันตราย

โรคระบบทางเดินอาหารเกิดจากเชื้อจุลินทรีย์ต่าง ๆ เช่น ไวรัส รา แบคทีเรียในขยะมูลฝอยที่ตกค้างบนพื้นจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของหนู ยุง แมลงสาบ และแมลงวัน ซึ่งเป็นพาหะนำโรคติดต่อ เช่น โรคท้องร่วง โรคพยาธิต่าง ๆ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตที่มองไม่เห็น ได้แก่ เชื้อโรคต่าง ๆ เช่น เชื้ออหิวาตกโรค ไทฟอยด์ และโรคบิด โดยเชื้อโรคเหล่านี้เข้าสู่ร่างกายคนเรา จากการกินอาหารและน้ำหรือการจับต้องด้วยมือ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของคนเราได้โดยง่าย

โรคจากการติดเชื้อ อันตรายจากขยะติดเชื้อโรค เช่น ถุงยางอนามัย ผ้าอนามัย กระดาษทิชชูของคนที่เป็นวัณโรคใช้ขับเสมหะหรือน้ำลาย สำลีเช็ดแผล พลาสเตอร์ปิดแผลที่ใช้แล้ว อาหารเน่าบูด และซากสัตว์ ซึ่งอาจมีเชื้อไข้หวัดนก รวมถึงอันตรายจากอุบัติเหตุ

โรคภูมิแพ้ เกิดได้จากการสูดดมฝุ่นละอองที่ปลิวฟุ้งกระจายมาจากเศษขยะชนิดต่าง ๆ เช่น เศษกระดาษ ฝุ่นฝ้าย ผงหมึกพิมพ์จากเศษกระดาษ ตลอดจนของเสียที่เป็นอันตรายบางชนิดที่ระเหยหรือปล่อยสารต่าง ๆ ออกมาเป็นฝุ่นผสมอยู่ในอากาศ นอกจากนี้ การเผาขยะ อาจทำให้มีสารอันตรายปะปนอยู่ในอากาศในรูปของไอหรือฝุ่นของสารเคมีต่างๆ ได้เช่นกัน

ปวดศีรษะ คลื่นไส้ และอาเจียน เกิดจากกลิ่นเหม็น ขยะมูลฝอยที่กองทิ้งไว้ ไม่มีการฝังกลบหรือจากการเก็บขยะไม่หมด ทำให้เกิดกลิ่นเหม็นรบกวน นอกจากนี้ขยะมูลฝอยที่กองทิ้งไว้นาน ๆ จะมี

ก๊าซที่เกิดจากการหมักขึ้น ได้แก่ ก๊าซมีเทนหรือก๊าซชีวภาพ ซึ่งติดไฟหรือเกิดระเบิดขึ้นได้ และ ก๊าซไข่เน่า (ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์) ส่งกลิ่นเหม็นรบกวนได้เช่นกัน

โรคมะเร็ง เนื่องจากได้รับสารพิษต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน ไม่ว่าจะจากการสูดดมอากาศเสียของการเผาขยะ ซึ่งเกิดจากการเผาขยะมูลฝอยกลางแจ้ง ทำให้เกิดควันและสารพิษปนเปื้อนในอากาศ เช่น สารไดออกซินและฟิวแรนระหว่างการเผา ซึ่งสารทั้งสองนี้เป็นสารก่อให้เกิดมะเร็งและทำลายการทำงานของตับได้

นอกจากนี้ ยังมีอันตรายจากสารเคมีต่างๆ ของขยะพิษบางชนิด เช่น สารหนูในแบตเตอรี่มือถือ ซึ่งเป็นตัวการก่อให้เกิดมะเร็งผิวหนังและมะเร็งปอดได้ หรือ สารเบริลเลียมที่ใช้ในแผงวงจรหลักของอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ อย่างมือถือ ซึ่งเป็นสารก่อมะเร็ง โดยเฉพาะมะเร็งปอด โดยผู้ที่ได้รับสารนี้อย่างต่อเนื่องจากการสูดดมจะกลายเป็นโรค Berylliosis ซึ่งมีผลกับปอด และหากสัมผัสสารนี้จะทำให้เกิดแผลที่ผิวหนังอย่างรุนแรง ผลกระทบต่อระบบต่างๆ ภายในร่างกาย ซึ่งเรื่องนี้ คุณธีราพร วิศวกรรักษาการผู้อำนวยการส่วนของเสียอันตราย สำนักจัดการกากของเสียและอันตราย กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้อธิบายไว้ว่า เกิดได้จากสารพิษในขยะอันตรายประเภทต่างๆ ได้แก่

1. สารเมงกานีส ผลิตภัณฑ์ที่พบ : ถ่านไฟฉาย กระป๋องสี เครื่องเคลือบดินเผา ผลต่อสุขภาพ : ปวดศีรษะ ง่วงนอน จิตใจไม่สงบ ประสาทหลอน เกิดตะคริวที่แขน ขา มีอาการชา สมอกลีบสน สมอกลีบ

2. สารปรอท ผลิตภัณฑ์ที่พบ : หลอดฟลูออเรสเซนต์ หลอดนีออน กระป๋องยาฆ่าแมลง กระจกส่องหน้า ผลต่อสุขภาพ : ทำให้เกิดการระคายเคืองต่อผิวหนัง เหงือกบวมอักเสบ เลือดออกง่าย ปวดท้อง ท้องร่วงอย่างแรง มีอาการคัน กล้ามเนื้อกระตุก และเป็นพิษต่อระบบประสาทส่วนกลาง รวมถึงการพิการแต่กำเนิด

3. สารตะกั่ว ผลิตภัณฑ์ที่พบ : แบตเตอรี่รถยนต์ ยาฆ่าแมลง หมึกพิมพ์ หลอดภาพในจอคอมพิวเตอร์แบบ CRT แผงวงจรเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ผลต่อสุขภาพ : ปวดศีรษะ อ่อนเพลีย ตัวซีด ปวดหลัง ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ มีอาการทางสมอง ทำให้ความจำเสื่อม ชักกระตุก และหมดสติที่สำคัญ การได้รับสารนี้ในระยะยาวมีผลต่อไตและความพิการแต่กำเนิด

4. สารแคดเมียม ผลิตภัณฑ์ที่พบ : ถ่านนาฬิกาควอตซ์ แบตเตอรี่โทรศัพท์มือถือ ผลต่อสุขภาพ : ทำลายระบบประสาท ส่งผลกระทบต่อไตและกระดูก ทำให้เกิดโรคอิไต-อิไต ปวดในกระดูก สารฟอสฟอรัส

5. ยาเบื่อหนู แผงวงจรโทรศัพท์มือถือ กระป๋องสี ผลต่อสุขภาพ : เหงือกบวม เยื่อจมูกอักเสบ ทำลายระบบประสาทและระบบย่อยอาหาร

6. สารประเภทอื่น ผลิตภัณฑ์ที่พบ : สเปรย์ ยาย้อมผม ยาทาเล็บ ยารักษาโรค เครื่องสำอาง หมอคายู ยาฆ่าแมลง ผลต่อสุขภาพ : เกิดการระคายเคืองต่อผิวหนัง และเยื่อทางเดินหายใจ ปวดศีรษะ หายใจขัด เป็นลม

นอกจากนี้ขยะยังเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดมลพิษทางสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นมลพิษของน้ำ มลพิษของดิน และมลพิษของอากาศ เพราะขาดการเก็บรวบรวมและการกำจัดขยะอย่างถูกวิธี ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของโลกเราได้โดยตรง ยกตัวอย่างเช่น การเผาขยะในเมืองใหญ่ ๆ ก็จะเป็นมลพิษในอากาศ เกิดแก๊สพิษต่าง ๆ และแก๊สเรือนกระจก เป็นผลทำให้เกิดภาวะโลกร้อน ทางออกสำหรับเรื่องนี้ จึงไม่ใช่เพียงการหาพื้นที่ฝังกลบขยะแห่งใหม่หรือโรงงานเผาขยะรุ่นใหม่เท่านั้น หากในระยะยาวแล้ว “การหาวิธีลดปริมาณขยะ” โดยคำนึงถึงความจำเป็นที่จะต้องใช้สิ่งของเหล่านี้ อย่างรู้คุณค่า และมองว่าขยะทุกชิ้นก็คือทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่งของโลกเรา

การกำจัดขยะ

การกำจัดขยะที่ถูกวิธีหรือถูกสุขลักษณะ มี 3 วิธี อธิบายไว้ว่า การใช้เตาเผาขยะ การหมักทำปุ๋ยและการฝังกลบ ใช้กันในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร ขอนแก่น และภูเก็ต เป็นต้น ซึ่งต้องผ่านกระบวนการคัดแยกขยะ หรือวัสดุที่มีค่ายังใช้ประโยชน์ได้ออกจากขยะทั่วไปโดยใช้คนหรือเครื่องจักร ซึ่งแต่ละวิธีอธิบายได้ ดังนี้ (ยุพดี เสดพรธรรม, 2549)

1. วิธีใช้เตาเผากำจัดขยะ โดยเผาขยะด้วยความร้อนสูง (800-1,300 องศาเซลเซียส) ในเตาเผาขนาดใหญ่ ซึ่งซื้อมาจากต่างประเทศต้องมีเจ้าหน้าที่ดูแล สามารถกำจัดขยะได้ร้อยละ 90 ของขยะทั้งหมด และสามารถนำความร้อนที่เกิดขึ้นมาใช้ได้ เช่น ความร้อนที่ได้จากโรงเตาเผาขยะแห่งแรกของประเทศไทยที่จังหวัดภูเก็ต สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าใช้ภายในโรงงานได้

2. วิธีกำจัดขยะโดยหมักทำปุ๋ย ทำให้ 2 วิธี คือ แบบเทกองบนพื้นหรือสุ่ม และใช้เครื่องจักรกลโดยนำขยะมาแยกเอาเฉพาะที่เน่าเปื่อยง่าย หมักไว้ในโรงหมัก 2-3 วัน จึงพลิกหมักต่อไปประมาณ 2 สัปดาห์ แล้วฆ่าเชื้อโรคโดยตากแดดหรือใช้รังสี แต่มีปัญหาคือ กำจัดขยะได้เพียงร้อยละ 30-50 ปัญหาเรื่อง กลิ่นเหม็น ปัญหาการแพร่กระจายเชื้อโรค ปัญหาการกำจัดขยะส่วนที่ไม่สามารถหมักได้ เช่น พลาสติก ปัญหาคุณภาพปุ๋ยด้อยกว่าปุ๋ยในท้องตลาด ในประเทศออสเตรเลีย ช่วงกีฬาโอลิมปิก ค.ศ.2000 แพร่ภาพการกำจัดขยะจำนวนมาก โดยใช้ไส้เดือน ทำให้ขยะถูกกำจัดได้อย่างรวดเร็ว มีผลพลอยได้เป็นปุ๋ยชนิดดีเป็นที่สนใจของนานาชาติ ทำให้ประเทศออสเตรเลียเพาะไส้เดือนและผลิตปุ๋ยขายได้ นอกจากนี้มีการนำขยะมาเป็นไอโซน (O_3) เพื่อช่วยกำจัดแมลง ดังนั้นนำขยะสดประเภทเศษอาหาร ใบไม้สด เปลือกผลไม้ เศษผัก พืชทุกอย่าง นำมาใส่โถงกระเบื้องหรือโถงดินเผา หรือถังพลาสติก นำมาเติมน้ำตาลทรายแดงและน้ำ โดยใช้ขยะ 3 กิโลกรัมต่อน้ำตาลทรายแดง 1 กิโลกรัม ต่อน้ำ 10 ลิตร หมักเป็นเวลา 3 เดือน น้ำที่ได้จากการหมักขยะต้องมีสีเหลืองน้ำตาลมีกลิ่น

สัมฤทธิ์ผล หากมีสีดำ ให้เติมน้ำตาลทรายแดง และน้ำจันทน์บดขยี้ แล้วนำน้ำขยี้ที่หมักได้แล้วมาเจือจาง โดยผสมน้ำตาลทรายแดง 1 กิโลกรัม ต่อน้ำ 10 ลิตร ไปเทลงพื้นสนามหญ้าก็จะเกิดชั้น โอโซนในดิน จะทำให้ปริมาณของแมลงต่าง ๆ ลดลง โดยไม่ใช่สารเคมีนำไปรดต้นไม้จะทำให้ต้นไม้โตเร็ว ปลอดภัยและแมลงรบกวน

3. วิธีฝังกลบที่ถูกต้องที่สุดลักษณะ เมื่อฝังขยะในพื้นที่ที่เตรียมไว้จะมีการเกลี่ยและบดอัดขยะ ให้แน่นแล้วใช้ดินปิดทับและอัดให้แน่นอีกครั้ง โดยวันต่อไปก็ทำเช่นเดิม ทำให้เกิดการฝังขยะ เป็นชั้น ๆ เมื่อได้ระดับที่กำหนดจะปลูกต้นไม้หรือสวนหย่อม ปิดทับข้างบนเป็นวิธีที่นิยมแต่ต้องใช้ พื้นที่มาก และมีปัญหาเรื่อง ผลกระทบต่อน้ำใต้ดินที่เกิดจากการซึมของน้ำจากขยะและพื้นที่ฝังกลบ ต้องได้รับการยินยอมจากผู้อยู่ในท้องถิ่น กรุงเทพมหานครมีการกำจัดขยะอยู่ที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

การวางแผนจัดการขยะมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถลดปริมาณขยะมูลฝอย ที่จะต้องส่งเข้าทำลายด้วยระบบต่าง ๆ ให้น้อยที่สุด สามารถนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนของ การใช้ซ้ำและแปรรูปเพื่อใช้ใหม่ (Reuse & Recycle) รวมถึงการจัดที่ได้ผลพลอยได้ เช่น ปุ๋ยหมัก หรือ พลังงาน โดยสรุปวิธีการดำเนินการตามแนวทางของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ดังนี้คือ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2552 : 18)

1. การลดปริมาณขยะมูลฝอย (Reduce) การลดปริมาณขยะมูลฝอยสามารถทำได้ดังนี้
 - 1.1 การพยายามลดปริมาณขยะมูลฝอยที่อาจเกิดขึ้น เช่น ใช้สินค้าที่มีความคงทน ถาวร และมีอายุการใช้งานนาน หรือ เลือกใช้สินค้าชนิดเดิม
 - 1.2 แทนบรรจุภัณฑ์ที่มีขนาดเล็ก เพื่อลดปริมาณของบรรจุภัณฑ์ที่จะกลายเป็น ขยะมูลฝอย
2. การนำมาใช้ซ้ำ โดยการนำขยะมูลฝอยเศษวัสดุมาใช้ใหม่อีก หรือเป็นการใช้ซ้ำ ใช้แล้วใช้อีก ๆ เช่น ขวดน้ำหวาน น มาบรรจุน้ำดื่ม ขวดกาแฟที่หมดแล้ว นำมาใส่น้ำตาล นั่นคือ เป็นการพยายามใช้สิ่งของต่าง ๆ หลาย ๆ ครั้ง ก่อนที่จะทิ้งหรือเลือกซื้อของใหม่
3. การนำมาแก้ไข (Repair) โดยการนำวัสดุอุปกรณ์ที่ชำรุดเสียหาย ซึ่งจะทิ้งเป็นมูลฝอย มาซ่อมแซมใช้ใหม่ เช่น แก้ว
4. การแปรสภาพและหมุนเวียนนำกลับมาใช้ใหม่ โดยการนำวัสดุมาผ่านกระบวนการ เพื่อผลิตเป็นสินค้าใหม่ นั่นคือการนำขยะมูลฝอยมาแปรรูปตามกระบวนการของแต่ละประเภท เพื่อนำ กลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพจากเดิมแล้ว นำกลับมาใช้ใหม่ เช่น พลาสติก กระดาษ ขวด โลหะต่าง ๆ น กลับมาหลอมใหม่

5. การหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดมลพิษ โดยการหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุที่ทำลายยาก หรือวัสดุที่ใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้ง เช่น โฟม ปฏิเสธการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ย่อยสลายยาก หลีกเลี่ยงการใช้ที่ผลิต วัสดุประสงค์

หลักเกณฑ์ มาตรฐาน ภาชนะรองรับขยะมูลฝอย (กรมควบคุมมลพิษ, 2552)

1. ภาชนะรองรับขยะมูลฝอย

1.1 ถึงขยะ เพื่อให้การจัดเก็บรวบรวมขยะมูลฝอยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและลดการปนเปื้อนของขยะมูลฝอยที่มีศักยภาพในการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่จะต้องมีการตั้งจุดรวบรวมขยะมูลฝอย (Station) และให้มีการแบ่งแยกประเภทของถังรองรับขยะมูลฝอยตามสีต่าง ๆ โดยมีถุงบรรจุภายในถังเพื่อสะดวกและไม่ตกหล่น หรือแพร่กระจาย ดังนี้

1.1.1 ถึงขยะสีเขียว รองรับขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้ เช่น ผัก ผลไม้เศษอาหาร ใบไม้

1.1.2 ถึงขยะสีเหลือง รองรับขยะที่สามารถนำมารีไซเคิลหรือขายได้ เช่น แก้ว กระดาษ พลาสติก

1.1.3 ถึงขยะสีเทาฟ้าสีส้ม รองรับขยะที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต และสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ขวดยา ถ่านไฟฉาย กระป๋องสีสเปรย์ กระป๋องยาฆ่าแมลง ภาชนะบรรจุสารอันตรายต่าง ๆ

1.1.4 ถึงขยะสีฟ้า รองรับขยะย่อยสลายไม่ได้ ไม่เป็นพิษและไม่คุ้มค่าการรีไซเคิล เช่น พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่สำเร็จรูปถุงพลาสติก โฟมและฟอล์ยที่เปื้อนอาหาร

1.2 ถึงขยะ สำหรับแยกขยะมูลฝอยในครัวเรือน และจะต้องมีการคัดแยกรวบรวมใส่ถุงขยะมูลฝอยตามสีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.2.1 ถึงสีเขียว รวบรวมขยะมูลฝอยที่เน่าเสีย และย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้ เช่น ผัก ผลไม้เศษอาหาร ใบไม้

1.2.2 ถึงสีเหลือง รวบรวมขยะมูลฝอยที่สามารถนำมารีไซเคิลหรือขายได้ เช่น แก้ว กระดาษ พลาสติก โลหะ อลูมิเนียม

1.2.3 ถึงสีแดง รวบรวมขยะมูลฝอยที่มีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ ขวดยา ถ่านไฟฉาย กระป๋องสีสเปรย์ กระป๋องสารฆ่าแมลง ภาชนะบรรจุสารอันตรายต่าง ๆ

1.2.4 ถึงสีฟ้า รวบรวมขยะมูลฝอยที่ย่อยสลายไม่ได้ไม่เป็นพิษและไม่คุ้มค่าการรีไซเคิล เช่น พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่สำเร็จรูป ถุงพลาสติก โฟม และฟอล์ยที่เปื้อนอาหาร

2. เกณฑ์มาตรฐานภาชนะรองรับขยะมูลฝอย ควรมีสัดส่วนของถังขยะมูลฝอยจากพลาสติกที่ใช้แล้วไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 โดยน้ำหนัก

2.1 ไม่มีส่วนประกอบสารพิษ (Toxic Substances) หากจำเป็นควรใช้สารเติมแต่งในปริมาณที่น้อยและไม่อยู่ในเกณฑ์ที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค มีความทนทาน แข็งแรงตามมาตรฐานสากล

2.2 มีขนาดพอเหมาะมีความจุเพียงพอต่อปริมาณขยะมูลฝอย สะดวกต่อการถ่ายเทขยะมูลฝอยและการทำความสะอาด

2.3 สามารถป้องกัน แมลงวัน หนู แมว สุนัข และสัตว์อื่น ๆ มิให้สัมผัสหรือคุ้ยเขี่ยขยะมูลฝอยได้

3. จุกรรวบรวมขยะมูลฝอยขนาดย่อมเพื่อสะดวกในการเก็บรวบรวมและประหยัด จึงต้องมีการจัดจตุรรวมขยะมูลฝอยขึ้น โดยจตุรรวมขยะมูลฝอยจะกำหนดไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่ หมู่บ้าน โรงอาหาร โรงภาพยนตร์ โดยมีภาชนะรองรับตั้งไว้เป็นจุด ๆ เช่น หมู่บ้านจัดสรร กำหนดให้จตุรรวม 1 จุด ต่อจำนวนครัวเรือน 50-80 หลังคาเรือน จุดแรกจะตั้งที่ปากประตูทางเข้าหมู่บ้าน สำหรับอพาร์ทเมนต์จะตั้งที่ลานจอดรถ บ้านที่อยู่ในซอยจุดแรกจะตั้งหน้าปากซอย แต่ละครัวเรือนจะรวบรวมขยะมูลฝอยที่คัดแยกได้ โดยถุงพลาสติกตามประเภทของสีต่าง ๆ มาทิ้งที่จตุรรวมขยะมูลฝอย

นโยบายที่เกี่ยวข้อง มาตรการและแนวทางปฏิบัติ

แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยจากอดีตถึงปัจจุบันกรมควบคุมมลพิษ ได้สรุปแนวทางการจัดขยะมูลฝอยจากอดีตถึงปัจจุบัน (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2552) ไว้ดังนี้

1. ขยะ คือ สิ่งอันเป็นที่น่ารังเกียจ ไม่มีใครต้องการ
2. แนวทางการจัดการขยะ คือ การเก็บรวบรวม เก็บขน และการกำจัดให้มากที่สุด และเร็วที่สุด (ตัวชี้วัดการทำงาน คือ ไม่มีขยะตกค้าง และปริมาณขยะต่อหัวลดลง)
3. วิธีการจัดการขยะ คือ เน้นการลงทุนจำนวนมาก ซื้อรถเก็บขนจ้างคนเก็บขนหาพื้นที่กำจัดหาเทคโนโลยีกำจัด หาเงินอุดหนุนจากส่วนกลางให้มากที่สุด (ตัวชี้วัดการทำงาน คือ มีพื้นที่กำจัดขยะ)
4. ผู้รับผิดชอบการจัดการขยะ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่เพียงผู้เดียว
5. ไม่มีการวิเคราะห์ปัญหาเชิงบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ตนเอง
6. ใช้ความรู้การจัดการไม่สอดคล้องกับพื้นที่ของตนเอง
7. ไม่ได้มองปัญหาขยะว่าเป็นปัญหาทางสังคม มองขยะว่าเป็นความสกปรกที่ต้องกำจัด (ตัวชี้วัดการทำงาน คือ การกำจัดขยะอย่างถูกหลักสุขาภิบาล)

8. ไม่ได้มีการพิจารณาผล กระทบที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะความขัดแย้งของกลุ่มคนในพื้นที่กำจัดขยะ

9. เน้นการจัดการขยะที่ปลายทาง ไม่ได้พิจารณาต้นทางของการเกิดหรือการป้องกันการเกิดขยะ

10. ขาดการเชื่อมโยงวิธีการท างานกับภาคส่วนต่าง ๆ เช่น การสร้างประโยชน์จากขยะ การเพิ่มมูลค่าขยะ การให้ชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อน เป็นต้น

11. ขาดการพัฒนากลไกภาคสังคมที่จะเข้ามาช่วยในกระบวนการจัดการขยะ

นโยบายและการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลปะทิว

ขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในปี 2553 ประมาณวันละ 1.3 ตัน/วัน เทศบาลตำบลปะทิวให้บริการเก็บขนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 4 ชุมชน สามารถจัดเก็บรวบรวมได้มากกว่าร้อยละ 95 อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีการกำจัดขยะมูลฝอยยังไม่ได้รับการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร อีกทั้งเทศบาลตำบลปะทิว ไม่มีสถานที่ทิ้งขยะอยู่ในพื้นที่ของตนเองต้องนำขยะไปทิ้งในที่ทิ้งขยะของเทศบาลเมืองชุมพร ต้องสูญเสียงบประมาณในการดำเนินการบริหารจัดการขยะเป็นจำนวนมากในแต่ละปีงบประมาณ

เทศบาลตำบลปะทิว เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นควบคู่ไปกับการปรับปรุงระบบการบริหารงานภายในองค์กร ให้สามารถรองรับภารกิจและบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งมีแนวโน้มที่จะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้การบริหารงานของเทศบาลตำบลปะทิว เป็นไปในทิศทางที่แน่นอนครอบคลุมทุกภารกิจหลักของเทศบาล และสามารถดำเนินการบริหารงานได้อย่างเป็นระบบ คณะผู้บริหารเทศบาลตำบลปะทิว จึงได้กำหนดนโยบายด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการรักษาความสะอาดในชุมชน โดยมีกระบวนการกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลอย่างเป็นระบบ ไว้ในคำแถลงนโยบายเมื่อครั้งประชุมเปิดสภาเทศบาลครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2550

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่ง

ปรัชญา เวสารัชช (2547 : 5) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการใช้ความพยายามหรือการใช้ทรัพยากรส่วนตนบางอย่างในการทำกิจกรรมซึ่งมุ่งการพัฒนาของชุมชน เช่น ใช้ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน เงินทุน วัสดุในการพัฒนา

ไพรัช อรรถกามานนท์ และมันทนา โชควรวดีตนกร (2545 : 9) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและท้องถิ่น ได้เข้าไปเกี่ยวข้องโดยส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกันตลอดจนร่วมพิจารณากำหนดปัญหา ความต้องการของประชาชน ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาหาแนวทางพัฒนาชุมชน

ชลัช จงสืบพันธ์ (2546 : 315) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการที่ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน กิจกรรมนั้นเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนอันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน และประชาชนต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจและมีความเสมอภาค

กองส่งเสริมการประมง (2548 : 4-5) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าคือการร่วมมือร่วมใจในท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่สมาชิกของชุมชนมีการกระทำ การร่วมมือ ซึ่งเริ่มจากความต้องการร่วม และมีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันในอันที่จะทำให้มีอิทธิพลต่ออำนาจตัดสินใจไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม การดำเนินการสร้างความร่วมมือ ร่วมใจ จะต้องทำโดยคนที่ชาวบ้านเชื่อถือไม่ว่าจะเป็นผู้นำเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น แกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่ส่งเสริม จะต้องเข้าไปสัมผัสกับราษฎรทุกครัวเรือน และสร้างให้ชาวบ้านมีศรัทธาในเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ซึ่งนับเป็นบันไดขั้นแรกของการก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ

เฉลิมพล อภัยวี (2548 : 35) การมีส่วนร่วมของประชาชน มีผู้ให้คำนิยามหรือความหมายไว้หลายประการ เช่น สหประชาชาติ (United Nation) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสมาชิกในสังคมที่กว้างกว่าสามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ และเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการบริหาร รวมทั้งมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์จากผลของการบริหารอย่างเท่าเทียมกัน

ทรงยศ สาโรจน์ (2551 : 8) ได้ให้ความหมายกรณีการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในความคิดริเริ่ม การร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งทำให้ผู้รับประโยชน์มีโอกาสและใช้โอกาส โดยมีส่วนร่วมในการแสดงความรู้สึกบ่งบอกความต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับทราบวัตถุประสงค์ของอีกฝ่ายหนึ่ง

อรรถ ก๊กผล และปรัชญา ชีพเจริญรัตน์ (2547 : 7-8) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในปัจจุบัน คือ กระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทรรศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิด เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ การปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

จากความหมายของการมีส่วนร่วมสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย หรือสมาชิกในองค์กร เข้าไปมีส่วนในการกำหนดภารกิจการปฏิบัติงาน การตัดสินใจ การร่วมแก้ปัญหา การตรวจสอบ ไปจนถึงร่วมผิชอบในฐานะผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียในองค์กร การที่ประชาชนได้คิดค้นแนวทางขึ้นเอง เป็นผู้กำหนดการตัดสินใจคิดค้นปัญหาและการดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น แสดงความคิดเห็น เสนอแนะและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ เพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภพดีขึ้น

ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแนวทางการพัฒนาจากที่มีความสำคัญเห็นได้จากมีการกำหนดแนวทางดังกล่าวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ทุกยุทธศาสตร์ ซึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนามนความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ โดยจะต้องมีการส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เพื่อให้ชุมชนที่อยู่รอบระบบนิเวศและฐานทรัพยากรได้ร่วมฟื้นฟูและรักษาทรัพยากรของตนเอง อันจะส่งผลถึงความมั่นคงด้านอาหารและการดำรงชีวิตของชุมชนนั้น จากการศึกษาค้นคว้า มีบุคคลที่กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2545 : 11) กล่าวถึง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมมีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิด และอภิปรายร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้มากกว่าการคิดเพียงคนเดียว
2. การมีส่วนร่วมมีผลในทางจิตวิทยา คือ ทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลงในขณะที่เดียวกันก็จะเกิดการยอมรับมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการที่ผู้บริหารสามารถใช้ทดสอบว่าสิ่งที่ตนเองรู้ตรงกับสิ่งที่ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือไม่
3. เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

4. เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงาน หรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกัน เกิดความมีน้ำใจ (Team Spirit) และความจงรักภักดีต่อหน่วยงานมากขึ้น

5. การมีส่วนร่วมทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้น การตัดสินใจมีคุณภาพมากขึ้นและเสริมให้การปรับปรุงงานมีความเป็นไปได้สูง ตลอดจนผู้ร่วมงานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้นด้วย

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม

ปรัชญา เวสารัชช์ (2547 : 170) ระบุว่าปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ คือ

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองและความปลอดภัย

2. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

3. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผล

4. ปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น ความคาดหวังในประโยชน์ของส่วนรวมความรู้สึกเกรงใจ

นฤมล อรุโณทัย (2549 : 36) ระบุว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม คือ

1. ลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รับผิดชอบร่วมกัน

2. ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

3. ความสัมพันธ์ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2550 : 179-181) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนา ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านบุคคล บุคคลที่จะทำงานพัฒนาเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนต้องสร้างเงื่อนไขของบทบาทของตนให้พร้อมที่จะเข้าไปทำงานและให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยต้องมีทัศนคติและจิตสำนึกต่อประชาชนอย่างเหมาะสม เช่น การยอมรับศักดิ์ศรีของประชาชนเท่าเทียมกับตน การมีความเชื่อและเคารพในตัวประชาชน การพร้อมที่จะเรียนรู้จากประชาชน และให้โอกาสแก่ประชาชนในการแสดงความคิดเห็นและร่วมในกิจกรรมการพัฒนาและการส่งเสริมให้เหมาะสม ในขณะที่เดียวกันควรให้โอกาสผู้นำชุมชน รวมไปถึงบุคคลที่มีความคิดริเริ่มในการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้มีบทบาทในการพัฒนาอย่างเต็มตามความสามารถ

2. ปัจจัยด้านการบริหาร เป็นผลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามระเบียบราชการหรือองค์การพัฒนาเอกชน ควรนำมาใช้ให้มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติพอสมควร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ค่อนข้างเป็นอิสระและไม่ผูกพันกับระเบียบราชการมากเกินไป

3. ปัจจัยด้านโครงสร้างชุมชน แบ่งออกเป็นหลายองค์ประกอบ คือ

3.1 ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน ชุมชนใดที่มีความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นลักษณะปฐมภูมิ รู้จักกันเป็นญาติพี่น้อง การมีส่วนร่วมจะดีกว่าชุมชนที่มีประชาชนจากหลายแห่งและต่างวัฒนธรรมมาอยู่ด้วยกัน โดยมีฐานะความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบทุติยภูมิ

3.2 โครงสร้างของประชากร ชุมชนที่มีโครงสร้างประชากรวัยแรงงานมาก การมีส่วนร่วมจะมีมากกว่าโครงสร้างชุมชนที่วัยแรงงานย้ายออกไปทำงานที่อื่น

3.3 วัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม เช่น การมีคนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจและการเห็นความสำคัญของการช่วยเหลือผู้อื่น จะทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมกันในชุมชนมากกว่าชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่

3.4 ค่านิยมของชุมชน เช่น ค่านิยมการนับถือผู้นำอาวุโสหรือผู้นำชุมชน ทำให้ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ได้

3.5 คุณภาพของประชากร ในชุมชนที่ประชากรมีคุณภาพดี เช่น ฐานะรายได้ดี การศึกษาดีมีทัศนคติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความตื่นตัวในการพึ่งตนเอง จะเอื้ออำนวยให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชนมากกว่า

3.6 โครงสร้างของอำนาจ หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจของกลุ่มในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ซึ่งโดยมากมักมีฐานะดี มีความรู้และประสบการณ์มากกว่าคนอื่น ถ้าผู้นำเห็นประโยชน์ในการมีส่วนร่วม ก็จะเป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.7 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ถ้าชุมชนตั้งถิ่นฐานมีลักษณะเป็นกลุ่มจะทำให้ประชาชนรู้จักกันและทำกิจกรรมร่วมกันมากกว่าชุมชนที่ตั้งอยู่อย่างกระจัดกระจายขาดการรวมกลุ่ม

3.8 ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชน ชุมชนใดมีทรัพยากรและมีสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ดี เช่น เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตชลประทานหรือประชาชนมีการศึกษามีรายได้จากการเกษตรสม่ำเสมอทุกปี จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชนดีกว่าชุมชนที่ขาดทรัพยากรและมีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นฤมล อรุโณทัย (2549 : 35) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ทฤษฎีเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดและการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งในการปฏิบัติงาน การเกลี้ยกล่อมเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนได้ โดยเฉพาะการเกลี้ยกล่อม เป็นเรื่องที่ตรงกับความต้องการของประชาชน ก็ย่อมส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ในที่สุด

2. ทฤษฎีการสร้างขวัญในชาติ ถ้าคนเรามีความต้องการทั้งกายและจิตใจ คนเรามีขวัญดี ผลการทำงานก็จะดีไปด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากว่าขวัญเป็นสถานการณ์ทางจิตใจที่แสดงออกมาในรูป พฤติกรรมต่าง ๆ

3. ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกรักชาตินิยม บังคับหนึ่งที่น่าไปสู่การมีส่วนร่วมก็คือ การสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมให้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึง ความรู้สึกที่เป็นตัวของตัวเอง ที่จะอุทิศหรือเน้นเรื่องค่านิยม เรื่องผลประโยชน์รวมของชาติ มีความพึงพอใจในชาติของตนเอง

4. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ การสร้างผู้นำจะช่วยให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการรวมกลุ่มคน จูงใจไปยังเป้าหมาย ดังนั้น การสร้างผู้นำที่ดีย่อมจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยดี

5. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบการบริหารงาน การใช้ระบบการบริหารในการระดมความร่วมมือเป็นวิธีง่าย ๆ เพราะกฎระเบียบแบบแผนในการดำเนินงานในเรื่องของการบริหารธรรมชาติของคณะทำงานด้วยความสมัครใจ ไม่มีใครบังคับก็ทำงานด้วยความรัก แต่ถ้าไม่ควบคุมเลยก็จะไม่ปฏิบัติตามนโยบายและความจำเป็น การใช้แบบบริหารราชการ เป็นการย้าให้ปฏิบัติตามนโยบาย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

จากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ว่า แรงจูงใจอาจเกิดจากสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอก ตัวบุคคลนั่นเองเป็นสิ่งสำเร็จภายใน ได้แก่ ความรู้สึกต้องการบางอย่าง หรือกระตุ้นให้มนุษย์ประกอบกิจกรรม เพื่อทดแทนสิ่งที่ขาดหรือต้องการนั้น ส่วนสิ่งเร้าภายนอก ได้แก่ สิ่งที่ส่งมาเร้าเพื่อเพิ่มความปรารถนาในการประกอบกิจกรรมของมนุษย์

ลักษณะการมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ สุชาติ จักรพิสูทธิ์ (2547) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคมองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนโดยทั่วไปนั้น ประชาชนอาจเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่า จะทำอะไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติ โดยเสียสละทรัพยากรต่าง ๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงินหรือร่วมมือในองค์กรหรือกิจกรรมเฉพาะด้าน เข้าร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการบริหารและร่วมประเมินผลโครงการ ลักษณะการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในชุมชนในการดำเนินการและการมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์

สถาบันนานาชาติได้ศึกษาและกำหนดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนคติร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องร่วมคิดแนวทาง ร่วมการแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจและร่วมกระบวนการบริหารในฐานะหุ้นส่วนการบริหาร โดยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 5 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐ (to inform) เป็นระดับที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนน้อยที่สุด ซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชนในการได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานของภาครัฐ โดยหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่ในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริงถูกต้อง ทันสมัย และประชาชนสามารถเข้าถึงได้ รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เช่น การจัดทำสื่อเผยแพร่ การพหุชมสถานที่จริง การจัดกิจกรรมเปิดบ้าน (open houses) และ Website

ระดับที่ 2 การใช้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลที่แท้จริง ความรู้สึกและความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ ดังนั้นประชาชนมีบทบาทในฐานะการให้ข้อมูลการตัดสินใจเป็นของหน่วยงานภาครัฐ รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เช่น การสำรวจความคิดเห็น และการประชุมสาธารณะ

ระดับที่ 3 การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำงานตลอดกระบวนการตัดสินใจหรือเกี่ยวข้องในกระบวนการกำหนดนโยบาย การวางแผนโครงการ และวิธีการทำงาน โดยหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่จัดระบบอำนวยความสะดวก ยอมรับการเสนอแนะ และการตัดสินใจ ร่วมกับภาคประชาชน การมีส่วนร่วมระดับนี้มักดำเนินการในรูปแบบการประชุมเชิงปฏิบัติการ

ระดับที่ 4 การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับสูง โดยประชาชนและภาครัฐจะทำงานร่วมกันในกระบวนการของการตัดสินใจ เช่น คณะกรรมการร่วมภาครัฐ และเอกชนที่ปรึกษาภาคประชาชน

ระดับที่ 5 เป็นระดับที่ให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับสูงที่สุด เพราะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ รัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจนั้น ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูงสุดนี้เน้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของดำเนินการกิจ และภาครัฐมีหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในระดับนี้ เช่น การลงประชามติ และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยกระบวนการประชาคม

จากระดับการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารในฐานะหุ้นส่วนการบริหาร โดยระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 5 ระดับ คือ การให้ข้อมูลข่าวสาร การเข้ามามีส่วนร่วมทำงาน และกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินการตัดสินใจตามกระบวนการประชาคม

ปรีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2545 : 45) ได้สรุปไว้ในกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ว่ามี 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการบริหาร โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันคิดหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม และประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการบริหารดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนบริหารจัดการความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกถึงความสามารถของตนเอง และได้รับประโยชน์จากการบริหาร

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการบริหาร โดยเป็นการบริหารที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้อำนาจทางการเมืองการบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการบริหารให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงการบริหารที่เท่าเทียมกันของชายและหญิงในการดำเนินการบริหารด้วยเช่นกัน

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความเสน่หา

โดยสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการรื้อให้ คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

รูปแบบและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีหลายรูปแบบ เพราะจุดมุ่งหมาย ในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนนั้นย่อมแตกต่างกันไปตามความต้องการของตนเองและท้องถิ่น ได้มีผู้จัดรูปแบบและลักษณะของการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนไว้ ดังนี้

โคเฮน อัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1996 อ้างถึงใน สุลักษณ์ เสี่ยมลักษณ์, 2553 : 103-104) ได้แบ่งลักษณะของการเข้าร่วมออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะพื้นฐานการเข้าร่วม มีทั้งการเข้าร่วมด้วยความเต็มใจ การได้รางวัลตอบแทน จากการเข้าร่วม รวมถึงการถูกบีบบังคับให้เข้าร่วมกิจกรรม
2. รูปแบบการเข้าร่วม โดยมีการเข้าร่วมทางตรงและการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรชุมชน
3. ขอบเขตการเข้าร่วม ซึ่งจะมีความถี่ในการเข้าร่วม และระยะเวลาในการเข้าร่วมเข้ามา เกี่ยวข้อง
4. ผลของการเข้าร่วมจะทำให้เป็นการเสริมพลังหรือเสริมอำนาจให้แก่องค์กร รวมทั้ง เป็นการปฏิสัมพันธ์ระดับธรรมดา

รูปแบบของการมีส่วนร่วม เพื่อการบริหารจัดการและการแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องของ การบริหารงานองค์กรภาครัฐ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (ชัชวาลย์ ทัดศิวัช, 2551 : 37)

1. การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ซึ่งหมายถึง การกำหนด นโยบายและการวางแผนปฏิบัติการ โดยการเปิดกว้างให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในระดับชาติและ ระดับท้องถิ่นในการรักษาผลประโยชน์ของตน
2. การทำ ประชาพิจารณ์หรือการมีมาตรการเพื่อรับฟังความคิดเห็นต่าง ๆ อันมีฐานะ เป็นกระบวนการทางกฎหมายหรือมีกฎหมายกำหนดบัญญัติไว้ เพื่อเป็นช่องทางในการรวบรวมข้อมูล ประกอบการตัดสินใจของรัฐ
3. การให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ซึ่งหมายความถึงการที่บุคคลมีสิทธิ ที่จะได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะที่อยู่ในความครอบครองของหน่วยงานราชการ หน่วยงาน ของรัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น อันเป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2540

4. การกระจายอำนาจทางการบริหารและการดูแลทรัพยากรให้แก่ท้องถิ่น หมายถึง การรับรองสิทธิของชุมชน และท้องถิ่นในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกิจกรรม และ โครงการต่างๆ เช่น การเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ มีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินโครงการของรัฐ

5. การให้องค์กรอิสระสามารถเข้ามาตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ

6. การพัฒนาชุมชน (Community Development) ซึ่งเป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ ทั้งในแง่ของการตัดสินใจ และการดำเนินการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการตอบสนองประโยชน์ส่วนตน และส่วนรวมด้วยกระบวนการกลุ่ม และกระบวนการสร้างจิตสำนึก เพื่อให้ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ

7. การสำรวจความต้องการ เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน อันเป็นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการบริการสาธารณะที่พึงประสงค์ เพื่อที่จะกำหนดนโยบายสาธารณะ แผนงาน และโครงการที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

ชินรัตน์ สมสืบ (2549 : 21-22) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในแนวระดับ (Horizontal Forms of Participation) เป็นการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมที่กำหนดโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือพฤติกรรมทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การณรงค์หาเสียง กิจกรรมผลประโยชน์ การแนะนำชักชวน การมีส่วนร่วมแบบนี้ประชาชนจะเข้ามีส่วนร่วมในความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายต่าง ๆ

2. การมีส่วนร่วมในแนวตั้ง (Vertical Forms of Participation) การมีส่วนร่วมในแนวตั้งนี้เป็นการที่ประชาชนมีความสัมพันธ์ในเรื่องต่างๆ กับผู้นำ หรือเจ้าหน้าที่เพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน (Mutually Beneficial) เช่น โครงข่ายของนาย-บ่าว และกลไกทางการเมืองต่าง ๆ การมีส่วนร่วมทั้งสองแบบดังกล่าวข้างต้นประชาชนไม่ค่อยให้ความสนใจกับการมีอิทธิพลต่อรัฐบาลแต่จะสนใจที่จะสร้างความสัมพันธ์เป็นการเฉพาะ และการได้รับผลประโยชน์จากรัฐบาล ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องของกระบวนการทางการเมือง

3. การมีส่วนร่วมในการบริหาร (Participation in Administration Process) เป็นการมีส่วนร่วมทั้งในแบบแนวนอนและแบบแนวตั้ง ซึ่งอาจจะเป็นแบบของกิจกรรมที่กลุ่มผลประโยชน์กำหนดการตัดสินใจในการบริหาร หรือการแลกเปลี่ยนระหว่างนาย-บ่าว อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มีการเข้าร่วมมากกว่า 2 แบบข้างต้น เช่นการตัดสินใจยอมรับเทคโนโลยีใหม่การวางแผนทำกิจกรรมมุ่งหลังคาบ้านร่วมกัน การวางแผนตลาด และการเข้าร่วมฝึกอบรม เป็นต้น

ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมจะแบ่งเป็นหลายขั้นตอนแตกต่างกัน ตามที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ เช่น โคเฮน อัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1996 อ้างถึงใน สุตักษณ์ เสี่ยมลักษณ์, 2553: 105) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นการแสดงออกด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ หรือกำหนดระบบของโครงการ เป็นการประเมินปัญหาหรือทางเลือก ที่จะสามารถเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาโดยการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสาเหตุของปัญหา ซึ่งในขั้นตอนนี้ยังแบ่งย่อยออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1.1 การมีส่วนร่วมในขั้นต้น (Initial Decision) เป็นการค้นหาความต้องการที่แท้จริง ซึ่งเป็นวิธีการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมของโครงการ

1.2 การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ (Ongoing Decision) เป็นการหาโอกาสหรือช่องทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ

1.3 การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ (Operation Decision) เป็นการหาบุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ ได้แก่ อาสาสมัคร ผู้ประสานงาน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันตามประเพณี เช่น กลุ่มสตรี หรือกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยการเป็นสมาชิกร่วมดำเนินการ คัดเลือกผู้นำ และการสร้างพลังอำนาจให้แก่องค์กร

2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) เป็นการดำเนินงานตามโครงการ และแผนงานและเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏ ในขั้นตอนนี้ยังแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

2.1 การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource Contribution) ได้แก่ การมีส่วนร่วม สละแรงกาย การสละเงิน การให้วัสดุอุปกรณ์ และการให้คำแนะนำ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะให้ความเต็มใจ

2.2 การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน (Administration and Coordination) จะมีส่วนร่วมโดยวิธีการจ้างบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ การฝึกอบรม ผู้ที่จะเข้าปฏิบัติในโครงการ หรือการให้คำปรึกษาในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ และเป็นผู้ประสานงานในโครงการด้วย

2.3 การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการ มักพบว่า มีลักษณะเป็นการบังคับให้เข้าปฏิบัติในโครงการมากที่สุด การมีส่วนร่วมโดยการบังคับให้ปฏิบัติ จะต่างจากการให้ความร่วมมือ เพราะการบังคับให้ทำนั้น ผลประโยชน์ (Benefits) จะไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญแต่ถ้าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจนั้น จะมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังเกิดการมีส่วนร่วมด้วย

3. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) ยังแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ

3.1 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุ (Material Benefits) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิต รายได้ หรือทรัพย์สิน

3.2 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม (Social Benefits) ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม เช่น โรงเรียน สถานที่สาธารณะ หรือส่วนกลางของชุมชน เช่น การเพิ่มคุณภาพชีวิต การเกิดระบบน้ำประปา

3.3 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล (Personal Benefits) ได้แก่ ความนับถือตนเอง (Self-esteem) พลังอำนาจทางการเมือง (Political Power) ความคุ้มค่าของผลประโยชน์ (Sense of Efficacy)

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การมีส่วนร่วม ในการวัดผล และวิเคราะห์ผลของการดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีและข้อบกพร่องเพื่อหาแนวทางแก้ไข การทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป แต่การมีส่วนร่วมในขั้นนี้ส่วนใหญ่ บทบาทดังกล่าวจะเป็นของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยจะเป็นการประเมินผลของงบประมาณที่จัดสรรนั้นนำไปใช้อย่างไร บางกรณี แม้แต่เจ้าหน้าที่เองยังไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนดังกล่าว

การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้จะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของพลังความคิดของมวลชนที่จะทำให้โครงการพัฒนาหรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป

ชัชวาลย์ ทัดศิวัช (2551 : 31-32) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในมิติของการพัฒนาไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญแรกสุด เนื่องจากหากชาวบ้านยังไม่เข้าใจถึงปัญหาสาเหตุของปัญหาคด้วยตัวของเขาเองแล้ว กิจกรรมที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ เนื่องจากประชาชนจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น นอกจากนี้สิ่งที่แน่นอนที่สุดคือชาวบ้านย่อมเป็นผู้ที่อยู่กับปัญหา และรู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่มนุษย์ก็จะมองปัญหาของตนเองได้ไม่ชัดเจน หากไม่มีบุคคลอื่นมาช่วยให้ตนสามารถวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหาให้เด่นชัดขึ้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ เป็นกิจกรรมขั้นตอนต่อมาที่มีความสำคัญ เนื่องจากหากเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องการแต่ผลงานด้วยการพัฒนา การพัฒนาด้านวัตถุจะได้รับการเน้นโดยที่ประชาชนหรือชาวบ้านจะไม่ทราบวิธีการที่จัดทำให้ได้มาซึ่งผลนั้น เนื่องจากเจ้าหน้าที่จะทำการวางแผนด้วยตนเอง ต่อมาเมื่อชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ ย่อมเป็นการยากที่ชาวบ้านจะได้รับการศึกษาหรือพัฒนาตนเองในการวางแผนการดำเนินงานได้ ในขั้นตอนนี้ นักพัฒนา

หรือเจ้าหน้าที่ที่จะต้องเข้าใจว่าจะต้องให้การศึกษาและเริ่มต้นด้วยเรื่องง่าย ๆ เสียก่อน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถกระทำได้ มิใช่เริ่มต้นโดยอาศัยความรู้ความสามารถของตนเป็นเกณฑ์

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน แม้ว่าชาวบ้านจะยังยากจนและขาดแคลนทรัพยากรแต่ชาวบ้านทั่วไปก็มีทรัพยากรที่สามารถร่วมลงทุนในการพัฒนาได้หลายประเภท ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านได้คิดค้นทุนให้กับตนเอง และจะระมัดระวังการทำกิจกรรมจากการที่ได้เข้าร่วมดำเนินงาน และรู้สึกเป็นเจ้าของ นอกจากนี้การร่วมปฏิบัติงาน ยังทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเขาเห็นประโยชน์ ก็จะดำเนินกิจกรรมต่อไปด้วยตนเองได้

4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากหากการติดตามผลและการประเมินผลการทำงานขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน โดยเป็นการดำเนินงานของบุคคลภายนอกชุมชนแล้วชาวบ้านย่อมไม่ได้ประเมินด้วยตนเองว่าสิ่งที่เขาทำมาได้รับผลดีหรือได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงใด

ขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2547) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา และมีขั้นตอน คือ การคิด การตัดสินใจ การวางแผน การลงมือปฏิบัติ
2. ลักษณะการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการและการปฏิบัติ ซึ่งมีขั้นตอน คือ ในการการกำหนดปัญหา การวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล และการบำรุงรักษาและบริหารให้คงไว้

จากขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ เปิดเผยข้อมูล และการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ ดังคำกล่าวของเจมส์อีแอนเดอร์สัน (Anderson, 1975 : 3 อ้างถึงใน วิรัชนิภาวรรณ, 2547) กล่าวไว้ว่า นโยบายสาธารณะ เป็นกิจกรรมที่รัฐกระทำเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเจตนาเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมโดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายดังนี้ การก่อรูปนโยบาย การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจนโยบาย การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย เช่นเดียวกับ พิทยา บวรวัฒนา (2550) กล่าวว่า นโยบายสาธารณะ เป็นกิจกรรมทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นระดับใด ในหน่วยงานใด ล้วนมีกำเนิดมาจากความคิดอันเป็นกรอบนำทางว่า ควรจะทำอะไร ที่ไหน และอย่างไร หากปราศจากความคิดที่ชัดเจน การกระทำที่ตามมาคงปราศจากทิศทางที่แน่นอน ชัดเจน ในการดำเนินกิจการของรัฐบาล ความคิด หรือเจตนารมณ์ ก็เกิดขึ้นก่อน เช่นเดียวกัน จากนั้นค่อย ๆ พัฒนาชัดเจนขึ้น

กลายเป็นกรอบกำหนดทิศทาง และแนวดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของรัฐบาล ซึ่งในความหมายกว้าง ๆ ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นตอนต่างๆ ในการกำหนดนโยบาย วางแผน

จากแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วม ในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึง วิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะ กลุ่มคนในชุมชน มีความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจ และการได้รับข้อมูล ข่าวสาร ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนตามขั้นตอน คือ การร่วมกันการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ปัญหาของชุมชน เพื่อเป็นการก่อรูปนโยบาย การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต การกำหนดกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลกิจกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ หรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

เฉลิม บุรีภักดี และคณะ (2545 : 115) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เนื่องจากเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตน ผ่านกิจกรรมกระบวนการการทำงานตามโครงการ
2. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหาร เป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นตนเอง
3. เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ถูกต้องตรงประเด็น
4. เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับกันภายในกลุ่ม
5. เป็นการบริหารศักยภาพของบุคคล เพราะในกระบวนการการมีส่วนร่วม ย่อมจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อคิดเห็นระหว่างกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์อย่างมาก
6. เป็นการสนับสนุนการบริหารความรักท้องถิ่น และความรับผิดชอบต่อสังคม ให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น

7. ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน อันเนื่องมาจากโครงการบริหารที่จัดทำขึ้นในหมู่บ้าน และจะช่วยแบ่งเบาราชการของรัฐในการดูแลบำรุงรักษา

ชลัช จงสืบพันธ์ (2546 : 316) ได้กล่าวว่าประโยชน์ของการมีส่วนร่วมมีดังนี้

1. เพื่อเพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจ ช่วยให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น

2. การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เมื่อการตัดสินใจนั้นได้รับการยอมรับ จะช่วยลดความขัดแย้งระหว่างนำไปปฏิบัติ

3. การสร้างความมั่นใจตามดี ลดความขัดแย้งทางการเมืองและเกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

4. การเพิ่มความง่ายในการนำไปปฏิบัติ สร้างให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความกระตือรือร้นในการช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

5. การมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นสามารถลดการเผชิญหน้าและความขัดแย้งที่รุนแรง

6. ช่วยทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกิดความใกล้ชิดกับประชาชนและไวต่อความรู้สึกห่วงกังวลของประชาชนและเกิดความตระหนักในการตอบสนองความกังวลของประชาชน

7. การบริหารความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของคนสาธาณชน ถือว่าเป็นการให้การศึกษาชุมชน เพื่อเรียนรู้กระบวนการตัดสินใจ และเป็นเวทีฝึกผู้นำชุมชน

8. ทำให้ประชาชนสนใจประเด็นสาธาณมากขึ้น เป็นการเพิ่มทุนทางสังคมและช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นสอดคล้องกับการปกครองตามหลักประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

9. เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมและรู้สึกรักและแสดงความเป็นเจ้าของท้องถิ่นของตนเอง

10. มีประสบการณ์และคุ้นเคยในการใช้สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง

11. เห็นความสำคัญของตนเองและมีส่วนรับรู้ถึงปัญหา อุปสรรคและสามารถแก้ไขปัญหาลงท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของตนเองได้

12. สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ตรงเป้าหมาย มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อบริหารความเป็นอยู่และการบริการที่ดีขึ้น

13. สามารถป้องกันการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐที่ไม่โปร่งใส ไม่ถูกต้อง และไม่เกิดประโยชน์ในท้องถิ่นได้

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประโยชน์ของการมีส่วนร่วมมีอยู่หลายประเด็น ประโยชน์ที่นับได้ว่าสำคัญที่สุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมการบริหาร คือ การสร้างจิตสำนึกหรือความรู้สึกรักในท้องถิ่น และการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR)

สุภาภรณ์ จันทวานิช (2554) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายเกี่ยวข้องข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิภาษ (Dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้าน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหากำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากนี้จะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้วยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยซึ่งสามารถเป็นตัวนำของการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

องอาจ นัยพัฒน์ (2548) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นรูปแบบวิจัยที่เกิดจากการบูรณาการผสมผสานแนวคิดระหว่างการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เข้าด้วยกัน ถือว่า

เป็นแนวทางหรือกลยุทธ์ในการสืบค้นหาความรู้ ความจริง ทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์แบบใหม่ โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัย ในฐานะผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก และบุคคลที่ปฏิบัติงานในหน่วยงาน องค์กรหรือชุมชน ในฐานะผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือมีส่วนได้เสียกับปัญหาการวิจัยที่เกิดขึ้นจริงในสถานที่ดังกล่าว ผลการศึกษาวิจัยที่ค้นพบหรือสร้างสรรค์ ขึ้นในรูปของความรู้เชิงปฏิบัติการที่ได้จากการสืบค้นแบบมีส่วนร่วมมุมมองของคนใน (Emic View) และคนนอก (Etic View) จะถูกนำไปใช้สำหรับปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทันที่

เคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin อ้างถึงใน องอาจ นัยวัฒน์, 2548) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม หมายถึง การเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย คือ ระหว่างชาวบ้านผู้มีส่วนได้เสีย นักปกครองและคณะผู้วิจัย โดยอาจจะเริ่มต้นตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินการ รวมทั้งมีการสรุปบทเรียนร่วมกันตลอดจนร่วมหาวิธีการแก้ไขปัญหาและร่วมพัฒนาต่อไป

จากการศึกษาความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม สรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวิจัยสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงสังคมในเชิงบวกด้วยการอาศัยจุดเด่นของแรงขับเคลื่อนเป็นหลักสำคัญ การวิจัยวิธีนี้เจริญเติบโตมาจากการวิจัยทางสังคมศาสตร์และทางการศึกษา และยังเป็นวิธีวิจัยประเภทหนึ่งจำนวนในจำนวนหลายวิธีที่ใช้ในปัจจุบันที่เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วม การสะท้อนกลับ การเสริมพลังอำนาจ และการมีอิสรภาพการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ก็คือ การแสวงหาความรู้ ความจริง ที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ ตรวจสอบได้ โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีกลุ่มบุคคลเข้ามาร่วมกันเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง ชุมชน สิ่งแวดล้อม ให้เห็นปัญหาของตนเอง และเห็นทางแก้หรือทางออกของปัญหา โดยลงมือปฏิบัติจริง ได้ผลจริง แก้ปัญหาได้จริง

หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธทิพย์ รามสูตร (2547 : 60) โดยหลักการนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้วยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ รวมทั้งเป็นพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในรายละเอียด อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนกระบวนการสร้างความรู้ ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย

1. ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
2. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม
3. สนใจปรีทศน์ของชาวบ้าน โดย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา
4. การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านแต่ละคนยากจนค่อยมีโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

สุภาภรณ์ จันทวานิช (2554 : 69) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นวิทยาการวิจัยที่นักปฏิบัติการ หรือนักกิจกรรมใช้ในการเสริมพลังอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น หรืออาจกล่าวว่าเป็นวิทยาการวิจัยที่เป็นตัวแทนของการควบคุม โครงสร้างที่มีพลังในระดับสูง และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นวิธีที่มีการกระทำที่หลากหลาย การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมสามารถเสริมพลังงานอำนาจให้ท้องถิ่นด้วยการจัดตั้งผู้นำท้องถิ่น ด้วยความตระหนักว่าการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเน้นการมีส่วนร่วม (Participation) การสร้างศักยภาพ (Capability Building) และการเป็นเจ้าของความรู้ท้องถิ่น และการใช้อำนาจแก่ท้องถิ่นในการร่วมพัฒนาหรือแก้ปัญหาลงท้องถิ่น นอกจากนี้ยังสามารถเป็นรากฐานที่ดีในการฝึกฝนกลั่นกรองปัญญา ประโยชน์ของการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมสามารถนำท้องถิ่นรับรู้ถึงบางสิ่งที่จับต้องไม่ได้ หรือแม้แต่ความไม่พอใจ การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานที่เกี่ยวกับการเมือง รวมถึงการพัฒนาศักยภาพท้องถิ่น โครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน ตัวแทนท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ และการคงทนต่อการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับส่วนกลาง หากสามารถหลีกเลี่ยงอันตรายจากการคุกคาม จากผู้นำท้องถิ่นด้วยการเน้นที่ความเชื่อสัจธรรมเป็นทางเลือกระยะยาวในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร บางทีอาจเป็นวิธีการที่มีศักยภาพในการอธิบายถึงความมั่นคงในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนอย่างยั่งยืน ได้อย่างแท้จริงจากการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่นเองซึ่งการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีหลักการที่สำคัญอยู่ 16 ประการ ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นวิธีการปรับปรุงการปฏิบัติในสังคม และเรียนรู้จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการเน้นความสำคัญของการศึกษาชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน การประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Need Assessment) เป็นการช่วยกันวิเคราะห์สถานการณ์ (Situation Analysis) ปัจจุบันว่าในชุมชนมีข้อบกพร่องหรือปัญหาที่ใดบ้าง ในเรื่องอะไรบ้าง และมีความต้องการที่จะแก้ไขหรือพัฒนาในเรื่องใดบ้าง

2. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Authentic Participation) ซึ่งเกี่ยวกับความต่อเนื่องของการหมุนเวียนของการวางแผน (Continuing Spiral of Planning) การกระทำ คือ การดำเนินการตามแผนนั่นเอง (Acting-Implementing Plans) การสังเกตอย่างเป็นระบบ (Systematically Observing) การสะท้อนกลับ (Reflecting) และย้อนกลับไปทำการวางแผนอีก (Re-planning) และเริ่มรอบ การหมุนเวียนอีกครั้ง

3. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นความร่วมมือความรับผิดชอบสำหรับการกระทำจะเกี่ยวกับการปรับปรุงด้วยความร่วมมือของกลุ่มและจะขยายวงกว้างออกไปจากที่มี ส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงอย่างมากไปสู่การเกี่ยวข้องโดยตรงอย่างมากไปสู่การเกี่ยวข้องโดยตรงมากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้จากผลกระทบเหล่านั้นจากสนใจในการปฏิบัติ

4. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นการสร้างชุมชนแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง (Self-critical Communities) ของประชาชนที่มีส่วนร่วม และที่ให้ความร่วมมือในกระบวนการวิจัยของการวางแผน (Planning) ลงมือกระทำ (Acting) สังเกต (Observing) และไตร่ตรอง (Reflecting) ด้วยจุดมุ่งหมาย สร้างชุมชนของประชาชนที่ให้คำมั่นที่จะบรรลุการหยั่งรู้ด้วยปัญญาญาณ (Enlightening with Intuition) ด้วยตนเองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมการกระทำ ผลที่ตามมา และการปลดปล่อยตนเองจากระบบสถาบันและความบีบคั้นส่วนตัวที่ปิดกั้นพลังของการออกเสียงตามสิทธิของตนเอง และอิสระที่จะเลือกค่านิยมของสังคม (Social Values)

5. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (Systematic Learning Process) ที่ประชาชนผู้ปฏิบัติจะสามารถตอบสนองและแสดงออกตามโอกาสที่เปิดกว้างให้ ซึ่งกระบวนการที่ใช้ปัญญาวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Intelligence) เพื่อสื่อสารถึงการกระทำ และเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ดังนั้น การปฏิบัติทางสังคมจึงเป็นสิ่งที่ได้เรียนรู้และยอมรับ การปฏิบัติดังกล่าว จึงเกี่ยวข้องกับความสนใจใคร่รู้และต้องการมีเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อม (Circumstances) การกระทำ (Action) และสิ่งที่ตามมา (Consequences) ในสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง ดังนั้นทฤษฎี การวิจัยเชิงปฏิบัติจึงถูกพัฒนาขึ้นโดยอาจจะแสดงออกในตอนต้นในรูปแบบของเหตุผลสำหรับการปฏิบัติ เหตุผลที่เริ่มต้นเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องพินิจวิเคราะห์ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

6. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นการเกี่ยวข้องกับประชาชนทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติของเขา

7. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมต้องการประชาชนให้มีส่วนร่วมทั้งด้านปฏิบัติ ด้านแนวความคิด และด้านการตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับสถาบัน ที่จะต้องทดสอบด้วยการรวบรวมหลักฐานที่น่าเชื่อถือเพื่อพิสูจน์ให้เห็นประจักษ์ชัดเจน

8. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจึงเกี่ยวข้องไม่แค่เพียงการรักษารายงานที่อธิบาย มีอะไรเกิดขึ้นในปัจจุบันมากที่สุดแต่ยังเป็นการรวบรวมและวิเคราะห์กลุ่มผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจ ในส่วนที่เกี่ยวกับปฏิกริยาและความประทับใจเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังจะเกิดต่อไปภายหน้าอีกด้วย

9. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเกี่ยวกับผู้เข้ามามีส่วนร่วมให้ได้ประจักษ์เห็นชัด ในประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการเก็บรักษามันที่กลุ่มบุคคลของผู้ที่เข้ามามีส่วนในการร่วมบันทึกความก้าวหน้าของตนเอง และสะท้อนความคิดของตนเองเกี่ยวกับการเรียนรู้ ของกลุ่มที่ขนานกันไปเกี่ยวกับ (ก) การปฏิบัติตนเอง (ว่าการปฏิบัติของปัจเจกบุคคลและกลุ่มกำลัง พัฒนาอย่างไร) และ (ข) กระบวนการศึกษาการปฏิบัติ (โครงการวิจัยปฏิบัติการดำเนินการอย่างไร)

10. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทางการเมืองเพราะว่าเกี่ยวกับ ประชาชนที่ทำการเปลี่ยนแปลงที่จะระบบตนเองด้วยเหตุผลที่บางครั้งจะเป็นการสร้างแรงต่อต้าน การเปลี่ยนแปลงทั้งในผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมและบุคคลอื่น ๆ

11. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการวิเคราะห์อย่างพินิจพิจารณาในการสร้าง สถานการณ์ของสถาบัน (โครงการ ราชการ ระบบ) ในที่ซึ่งประชาชนทำงานอยู่ นักวิจัยอาจรู้สึกถึง การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างเสนอวิธีปฏิบัติแบบใหม่และ การยอมรับการปฏิบัติ เช่น การสนใจ การสื่อสาร การตัดสินใจ และงานศึกษา (Educational Work) การวิเคราะห์อย่างวิพากษ์วิจารณ์นี้จะช่วยให้วิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมีการกระทำที่เป็นการเมือง โดย (ก) เกี่ยวกับการประสานความร่วมมือในกระบวนการวิจัยเชิญชวนให้ผู้เข้ามามีส่วนร่วมสำรวจ การปฏิบัติของตนเอง และ (ข) การทำงานในบริบทของสถาบันที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้นต่อการเข้าใจ อย่างมีเหตุผลมากขึ้น กระบวนการตัดสินใจมากขึ้น และในรูปแบบการทำงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถ ตอบสนองความพึงพอใจของบุคคลในชุมชนได้

12. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะเริ่มต้นอย่างเล็กๆ ด้วยการทำงานบนพื้นฐาน การเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยที่ปัจเจกบุคคลสามารถบริหารจัดการและควบคุมได้และทำงานกันต่อไป ในรูปแบบขยายการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ของสถาบันนำไปสู่ความคิด เพื่อปฏิรูปทั่วไปของโครงการ ราชการ หรือระบบอย่างกว้างขวาง

13. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเริ่มต้นด้วยวงจรเล็กๆ ของการวางแผน กระทำ สังเกต และการสะท้อนที่สามารถช่วยกันกำหนดประเด็น ความคิด และสมมติฐานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นสิ่งที่เกี่ยวข้องนั้นจะสามารถระบุคำถามที่ทรงพลังมากกว่าสำหรับความก้าวหน้าในงานที่ตนเอง ทำอยู่

14. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมต้นด้วยวงจรถัด ๆ ของผู้ประสานความร่วมมือ แต่ขยายกว้างขึ้นในชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมและผู้ที่เกี่ยวข้องจะมีผลจากคำถามจากการปฏิบัติการ

15. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมต้องการผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างการบันทึกเกี่ยวกับการปรับปรุงของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มดังกล่าว โดยบันทึก

15.1 การเปลี่ยนแปลงของกลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมและการปฏิบัติต่างๆ

15.2 การเปลี่ยนแปลงในภาษาและวาทกรรมในกลุ่มที่มีส่วนร่วมที่จะบรรยาย อธิบาย และตัดสินใจการปฏิบัติของกลุ่มตนเอง

15.3 การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมและรูปแบบของการจัดองค์กร ที่แสดงคุณลักษณะและบับบังคับการปฏิบัติของกลุ่ม

15.4 การพัฒนาความเชี่ยวชาญของกลุ่มผู้มีส่วนในการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้มีส่วนร่วมเหล่านี้ต้องสามารถแสดงหลักฐานบรรยากาศของกลุ่มที่ประชาชนคาดหวังและให้หลักฐานสนับสนุนการเรียกร้องต่อภายในกลุ่ม และแสดงความเคารพสำหรับคุณค่าของหลักฐานที่รวบรวมและวิเคราะห์อย่างเคร่งครัดอีกทั้งสามารถแสดงและอธิบายทำให้ผู้อื่นเชื่อถือได้

16. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมต้องการให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมให้เหตุผลในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานสังคมหรือการศึกษาแก่ผู้อื่นเพราะว่ากลุ่มผู้ที่มีส่วนร่วมสามารถแสดงหลักฐานที่เขารวบรวมได้กระทำไปจะช่วยพวกเขาเองในการสร้างสรรค์ การพัฒนาทดสอบและตรวจสอบอย่างสมเหตุสมผลสำหรับสิ่งที่พวกเขากำลังกระทำมีการพัฒนาเหตุผลดังกล่าวทำให้เขาสามารถสอบถามผู้อื่นอย่างมีเหตุผลว่าบุคคลอื่นตัดสินใจการปฏิบัติของพวกเขาในรูปแบบทฤษฎีของพวกเขาเองและหลักฐานที่สะท้อนโดยพวกเขาเป็นอย่างไร

องอาจ นัยวัฒน์ (2548 : 24) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการวิจัยที่ผู้วิจัยจะเลือกหรือกำหนดกิจกรรมอย่างใด อย่างหนึ่งขึ้นมา ซึ่งผู้วิจัยจะเป็นผู้พิจารณาว่าดีและเหมาะสมแล้ว จากนั้นก็นำกิจกรรมนั้น ๆ มาทดลองปฏิบัติการว่าใช้ได้หรือไม่ตามสมมุติฐาน ของผู้วิจัย โดยผู้วิจัยจะกำหนดเกณฑ์ในการติดตามและประเมินผล ตลอดจนควบคุมแนวทางการปฏิบัติและนำผลนั้นมาปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมการดำเนินงาน แล้วนำไปทดลองใช้ใหม่จนกว่าจะได้ผลที่ผู้วิจัยพึงพอใจ จากนั้นก็นำไปใช้และเผยแพร่ต่อไป ซึ่งการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้อาจมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมก็ได้ ดังนั้นจึงสรุปความสำคัญและลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้ดังนี้

1. ประชากร ผู้ทำวิจัย ได้เปลี่ยนจากผู้วิจัยภายนอก โดยให้ประชาชนในชุมชน ได้มีโอกาสเข้ามาเป็นนักวิจัยร่วมกันในการร่วมคิด วางแผนและตัดสินใจในการวิจัย

2. ขอบเขตของการมีส่วนร่วม จากเดิมที่การมีส่วนร่วมจะอยู่ในวงจำกัดเพียงบางขั้นตอน มาสู่การมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การศึกษาชุมชน วิเคราะห์ปัญหา วางแผน ลงมือปฏิบัติ ละติดตามประเมินผล

3. การเป็นประชาธิปไตย หลักของความเป็นประชาธิปไตย จะเพิ่มมากขึ้นใน (PAR) เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ในชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาที่มาจากชุมชนเอง ลดการพึ่งพิงจาก สังคมภายนอก ให้ประชาชนตัดสินใจร่วมกัน ชาวบ้านเป็นศูนย์กลาง ก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

4. การสร้างองค์ความรู้ เนื่องจากการเป็นการผสมผสานความรู้ของนักวิชาการกับความรู้พื้นบ้าน ให้เกิดความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน และการผสมผสานความรู้จากทฤษฎีและการปฏิบัติตนเข้าด้วยกัน

5. ความรู้ที่ประชาชนได้รับ (PAR) เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เป็นเพียงการเข้าใจเพียงอย่างเดียวดังการวิจัยที่ผ่านมา หากแต่ต้องลงมือกระทำให้ความเข้าใจที่เป็นนามธรรมมาสู่การปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมและพัฒนาความรู้ที่ได้รับอย่างต่อเนื่อง

6. การวิจัย นำไปสู่การพัฒนา (PAR) เป็นการวิจัยที่นำไปสู่การพัฒนาทั้งวิธีการวิจัยและการพัฒนามนุษย์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

อรุณรุ่ง บุญชนันตพงศ์ (2549 : 25) ได้กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนซึ่งเคยเป็นประชากรของการวิจัย กลับบทบาทมาเป็นผู้ร่วมในการทำวิจัย โดยเข้ามามีบทบาทส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย

1. ชาวบ้าน ประชาชน จะตื่นตัว ได้รับการศึกษามากขึ้น สามารถคิดและวิเคราะห์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง

2. ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา การจัดสรรทรัพยากรต่างๆมีการกระจายอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น

3. ผู้วิจัยและนักพัฒนาจะได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจชุมชน ได้ดีขึ้น และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง

ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) มีวิธีการวิจัยที่เน้นไปที่การมีส่วนร่วมของชุมชนกับนักวิจัยเป็นหลัก โดยมีลักษณะหลากหลายดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2554)

วิธีการวิจัยแบบ (PAR) จะมีลักษณะของการศึกษาที่หลากหลายเทคนิคที่มักจะนิยมใช้กัน คือ ใช้เทคนิควิธีและเครื่องมือในการศึกษาชุมชนที่เป็นการประเมินสภาวะชุมชนที่เรียกว่า Participatory

Rapid Appraisal (PAR) และ Participatory Learning and Action เป็นการศึกษาร่วมกันจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน

วิธีการวิจัย PAR ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การจัดทำโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน แกนนำชุมชน หรือผู้นำชุมชน และนักวิจัย ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยระหว่างที่ทำวิจัย

การวิจัยแบบ PAR ชาวบ้านจะเป็นผู้รู้เท่ากับนักวิจัยหรือนักพัฒนา เพราะปัญหาการวิจัยเริ่มจากชาวบ้าน ไม่ใช่สมมุติฐานการวิจัย หรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียว การกำหนดแนวทางหรือทางเลือกที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต

PAR จึงเป็นการกำหนดร่วมกันของบุคคลทั้ง 3 ฝ่าย คือ ชาวบ้าน นักวิจัย หรือนักพัฒนา ที่ต่างก็มีบทบาทเท่าเทียม(เคียงบ่าเคียงไหล่)

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ระยะก่อนทำวิจัย (Pre-Research Phase) เป็นขั้นตอนการเตรียมชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้ (องอาจ นัยพัฒน์, 2548)

1. การสร้างสัมพันธภาพ ในระยะเริ่มต้นนี้มีการพูดคุยอย่างเป็นทางการกับชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน ซึ่งนักวิจัยแต่ละคนอาจมีทักษะและเทคนิคที่แตกต่างกัน
2. การสำรวจและศึกษาชุมชน คือการสำรวจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน นับตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรของชุมชน ข้อมูลด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ การสื่อสาร และวัฒนธรรม
3. การคัดเลือกชุมชน มักให้ความสำคัญกับประชาชนในชุมชนที่ค่อย ๆ โอกาสทางสังคม เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสให้เกิดความเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น
4. การเข้าสู่ชุมชน เมื่อนักวิจัยคัดเลือกชุมชนแล้ว กระบวนการขั้นตอนต่อไปคือ การเข้าสู่ชุมชน ต้องเริ่มดำเนินการสร้างสัมพันธ์
5. การเตรียมคน กระบวนการในขั้นสุดท้ายของการเตรียมชุมชนก่อนที่จะเข้าสู่ขั้นระยะการทำวิจัย คือ การเตรียมคนและเตรียมเครือข่าย ให้เกิดความพร้อมในการลงมือดำเนินงาน นักวิจัย นักพัฒนาและชาวบ้านจะต้องมีความเข้าใจที่ตรงกัน

ระยะของการทำวิจัย (Research Phase)

1. การศึกษาชุมชน เป็นการศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่ชุมชน

2. การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน อาจจะควบคู่ไปกับการศึกษาชุมชนได้ เนื่องจากเมื่อนักวิจัย นักพัฒนาและชาวบ้านได้รวมตัวกันเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อความสามารถ ศักยภาพและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน แล้วทำการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่ต้องเร่งหาทางแก้ไข

3. การพิจารณาตามความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ (Project Appraisal and Identification) ชาวบ้านและนักวิจัยจำเป็นต้องพิจารณาร่วมกันว่าปัญหาใดเร่งด่วนและจะแก้ไขด้วยวิธีใดจึงจะเหมาะสม

ระยะของการจัดทำแผน (Planning Phase)

เป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกัน เพื่อคัดเลือก โครงการและกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ เป็นโครงการที่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

ระยะการนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase)

ในการปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ ควรจะต้องมีแกนนำหรือกลุ่มในชุมชนเป็นกลุ่มทำงาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ โดยกลุ่มทำงานหรือกลุ่มแกนนำนี้อาจเป็นกลุ่มหรือองค์กรที่มีในชุมชนซึ่งมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือลักษณะงาน

ระยะติดตามและประเมินผลการทำงาน(Monitoring and Evaluation Phase)

การติดตามและประเมินผลโครงการเป็นกิจกรรมที่จำเป็นและขาดไม่ได้ ซึ่งการติดตามผล หมายถึง การตรวจสอบของชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านว่า งานหรือกิจกรรมที่ได้ เริ่มทำไปนั้นสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง เหมาะสมหรือไม่ เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด

ข้อมูลพื้นฐานของเทศบาลตำบลปะทิว

สภาพทั่วไปของเทศบาลตำบลปะทิว

เทศบาลตำบลปะทิว ได้เปลี่ยนแปลงฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ.2542 ได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษาเล่ม 116 ตอนที่ 9 ณ วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2542 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 25 พฤษภาคม 2542 (เทศบาลเมืองชุมพร, 2554 : 27)

ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อสื่อสาร

สำนักงานเทศบาลตำบลปะทิว ตั้งอยู่เลขที่ 199 หมู่ที่ 7 ถนนปะทิว-สะพลี ตำบลบางสน อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร รหัสไปรษณีย์ 86160 เทศบาลตำบลปะทิว มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ของตำบลต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่ที่ 3 ตำบลชุมโค
ทิศใต้	ติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลบางสน และ ตำบลทะเลทรัพย์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลชุมโค
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับหมู่ที่ 3 ตำบลทะเลทรัพย์

เขตการปกครอง

เทศบาลตำบลปะทิว มีพื้นที่ 1.86 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยพื้นที่ของหมู่ที่ 7 ตำบลบางสน และหมู่ที่ 3 ตำบลทะเลทรัพย์ (บางส่วน) อยู่ห่างจากจังหวัดชุมพร 36 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร 476 กิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองเป็น 4 ชุมชน ดังนี้ ชุมชนวัดเขาเจดีย์-ตลาดใน ชุมชนसानฝัน ชุมชนประสพสุข ชุมชนพุนทรัพย์

จำนวนประชากร

เทศบาลตำบลปะทิว มีประชากรตามฐานทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2555 ดังนี้

รายการ	ปี พ.ศ. 2553	ปี พ.ศ. 2554	ปี พ.ศ. 2555
ประชากรชาย (คน)	621	675	650
ประชากรหญิง (คน)	716	723	707
รวมประชากร (คน)	1,337	1,370	1,357
ครัวเรือน	357	766	778

ลักษณะภูมิประเทศ

เทศบาลตำบลปะทิว มีสภาพภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่แนวชายเลียบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เป็นระยะทางประมาณ 80 กม. ประชาชนประกอบอาชีพ กสิกรรมเป็นหลัก เช่น ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และผลไม้ รวมทั้งอาชีพประมงชายฝั่ง และการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์

ลักษณะภูมิอากาศ

มีสภาพดินฟ้าอากาศ 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน ฤดูฝนระหว่างเดือนพฤษภาคม-พฤศจิกายน ฤดูหนาว ระหว่างเดือนธันวาคม-มกราคม โดยทั่วไปจะมีฝนตกชุกเพราะอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านมหาสมุทรอินเดีย และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดผ่านอ่าวไทย

ด้านสภาพการคมนาคมขนส่งและโครงสร้างพื้นฐานของเทศบาลตำบลปะทิว

การคมนาคมขนส่ง

1. ทางรถไฟ มีสถานีรถไฟสายใต้ผ่านสถานีรถไฟปะทิว ซึ่งตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลปะทิว

2. ทางรถยนต์ สามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง คือ

2.1 ถนนสายชุมพร - ท่าแซะ-ปะทิว ระยะทาง 58 กิโลเมตร

2.2 ถนนสายชุมพร - สะพืด - ปะทิว ระยะทาง 36 กิโลเมตร

3. ทางอากาศ มีสนามบินพาณิชย์ ซึ่งอยู่ห่างจากเทศบาลตำบลปะทิวประมาณ 5 กิโลเมตร

การไฟฟ้า

ทุกครัวเรือน และมีบริการไฟฟ้าสาธารณะริมถนนในเขตเทศบาล

การประปา

ระบบการประปาในเขตเทศบาลใช้จากสำนักงานการประปา จังหวัดชุมพร ปริมาณการผลิตแต่ละวันประมาณ 1,200 ลูกบาศก์เมตร มีผู้ใช้น้ำประมาณ 450 ครัวเรือน ครอบคลุมในเขตเทศบาล แหล่งน้ำดิบที่ใช้ในการผลิตจากคลองวันบายเทคโนโลยี และคลองห้วยหลุด

การสื่อสารและโทรคมนาคม

1. การไปรษณีย์โทรเลข มีที่ทำการไปรษณีย์ของอำเภอปะทิวตั้งอยู่ในเขตเทศบาล

2. โทรศัพท์ มีสำนักงานให้บริการโทรศัพท์อยู่ในเขตเทศบาล

3. ระบบการกระจายเสียงตามสาย มีการกระจายเสียงตามสายเพื่อประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารครอบคลุมในพื้นที่ของเทศบาลร้อยละ 90

การใช้ที่ดิน

ในชุมชนตลาดเป็นบ้านเรือนที่ใช้อาศัย พร้อมประกอบอาชีพด้วย เช่น การค้าขาย และรอบนอกเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเพียงเล็กน้อย

สภาพเศรษฐกิจของเทศบาลตำบลปะทิว

1. การเกษตรกรรม เทศบาลตำบลปะทิว มีลักษณะเป็นชุมชนเมือง มีการทำการเกษตรกรรมเล็กน้อย ส่วนใหญ่เป็นเพียงเกษตรแบบพอมือพอกิน และมีการทำปศุสัตว์ เช่น เลี้ยงหมู ไก่ เป็ด โค แต่ได้ผลผลิตที่ต่ำ เพราะเลี้ยงตามสภาพธรรมชาติและเพื่อการบริโภคเองในครัวเรือน อีกทั้งยังไม่มีจัดการในรูปแบบของฟาร์ม โครงการแปลงสาธิตทฤษฎีใหม่ของเทศบาลตำบลปะทิวในหมู่ที่ ต.บางสน อ.ปะทิว

2. การอุตสาหกรรม ในเขตเทศบาลไม่มีการประกอบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กภายในครัวเรือนเสียเป็นส่วนมาก เช่น การแปรรูปอาหาร อู่ซ่อมรถทั่วไป สถานีบริการน้ำมันขนาดเล็ก และการผลิตยาสมุนไพรต่าง ๆ เป็นต้น

3. การพาณิชย์กรรมและการบริการ มีการประกอบธุรกิจการค้าขายครอบคลุมพื้นที่ในเขตเทศบาล เช่น ธุรกิจขายของชำ ค้าวัสดุก่อสร้าง วัสดุก่อสร้าง เป็นศูนย์กลางการค้าขายของตัวอำเภอ มีแหล่งธุรกิจการเงิน จำนวน 2 แห่ง คือ ธนาคารออมสิน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร นอกจากนี้ยังมีตลาดสดเทศบาลฯ แห่งหนึ่งและมิตลาดนัดเปิดขายสินค้าทุกประเภท โดยเปิดให้บริการประจำทุกวันอังคารและวันพฤหัสบดี งานจัดมหกรรมสินค้าทุกปี ๆ ละสองถึงสามครั้ง สถานีบริการน้ำมันขนาดเล็กสามแห่ง จุดรับซื้อปาล์มน้ำมัน ร้านบริการเสริมสวย ร้านให้บริการด้านโทรศัพท์มือถือ รับบริการติดตั้งสัญญาณดาวเทียมอีกหลายแห่ง หากพิจารณาถึงทิศทางการค้าการลงทุนในเขตเทศบาลพบว่ายังขยายตัวน้อยมาก ประชาชนในเขตเทศบาลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะในบริเวณชุมชนย่านธุรกิจการค้า ซึ่งสถานที่ประกอบการค้าจะเป็นร้านค้าบริการและร้านค้าปลีกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยร้านที่ให้บริการต่าง ๆ ร้านขายสินค้าอุปโภคบริโภค เช่น ร้านขายอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายของเบ็ดเตล็ด เป็นต้น ส่วนอาชีพอื่นได้แก่ ทำนา ทำสวนผลไม้ ประมง จะอยู่ในพื้นที่รอบนอกเขตเทศบาลฯ

4. การท่องเที่ยว ในเขตเทศบาลตำบลปะทิว มีแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ 1 แห่ง คือ จุดชมวิวพระใหญ่วัดเขาเจดีย์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ต.บางสน ระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอปะทิว ประมาณ 500 เมตร บนยอดเขามีเจดีย์เก่า ลักษณะเจดีย์ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ 4 วา 2 ศอก ซึ่งได้สร้างขึ้นก่อนกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่สอง และได้เล่าต่อ ๆ กันมาว่าเมื่อสร้างเจดีย์เสร็จก็เสียกรุงศรีอยุธยา เป็นที่มีชื่อเสียงของอำเภอ และมีสถานที่ใช้ออกกำลังกาย สนามกีฬาอเนกประสงค์ และบริเวณใกล้เคียงซึ่งอยู่นอกเขตเทศบาลฯ มีสถานที่ท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่อของอำเภอ เช่น ชายทะเลคาบาน่า หาดทุ่งวัวแล่น อ่าวบางเบ็ด ค้างแ่วนที่วัดถ้ำเขาพลู เป็นต้น

สภาพสังคมของเทศบาลตำบลปะทิว

1. การศึกษา

- 1.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านบางสน
- 1.2 โรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง คือ โรงเรียนอนุบาลปะทิวฯ
- 1.3 โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง คือ โรงเรียนปะทิววิทยา
- 1.4 ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 1 แห่ง คือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

อำเภอปะทิว

2. การศาสนา

2.1 ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีนับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 2 ของประชากรทั้งหมด

- 2.2 วัด จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดเขาเจดีย์ และวัดสุวรรณาราม (ทองหลาง)

3. การสาธารณสุข

3.1 สำนักงานสาธารณสุข จำนวน 1 แห่ง คือ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอปะทิว

3.2 โรงพยาบาล จำนวน 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลปะทิว

4. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4.1 ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาล จำนวน 1 ศูนย์

4.2 ศูนย์บริการประชาชนและนักท่องเที่ยว จำนวน 1 ศูนย์

4.3 สถานีตำรวจภูธร จำนวน 1 แห่ง คือ สถานีตำรวจภูธรปะทิว

สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลปะทิว

1. การจัดการขยะ เทศบาลตำบลปะทิว ได้จัดซื้อที่ดินสำหรับทิ้งและกำจัดขยะ เมื่อ พ.ศ. 2538 จำนวน 10 ไร่ เป็นจำนวนเงินห้าแสนบาท ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่จัดทำโครงการแปลงสาธิตเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริและใช้เป็นสถานที่ทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากขยะที่คัดแยกได้และขยะจากชุมชนแบบครบวงจรเพื่อลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพราะสาเหตุจากการที่มีขยะเพิ่มขึ้นซึ่งเทศบาลตำบลปะทิวทำการเก็บขยะภายในเขตเป็นประจำทุกวัน โดยนำขยะที่เก็บแล้วไปทิ้งยังบ่อทิ้งขยะต.เขากล้วย อ.เมือง จ.ชุมพร

2. การทำความสะอาดตลาดสด เทศบาลตำบลปะทิว กำหนดทำความสะอาดตลาดสดในทุกวันพฤหัสบดี เพื่อลดปัญหาการเกิดกลิ่นเหม็น ขยะมูลฝอย พาหะนำโรค และการอุดตันของท่อระบายน้ำ

3. การปรับปรุงภูมิทัศน์ เทศบาลตำบลปะทิว มีการปรับปรุงภูมิทัศน์อยู่เสมอเพื่อความสะอาด สวยงาม และความเป็นระเบียบของพื้นที่ เช่น การจัดระบบการขายของในพื้นที่สาธารณะ การประดับไม้ดอกไม้ประดับสองข้างถนนทางเข้าสู่ตลาดสดเทศบาลฯ เป็นต้น

อำนาจหน้าที่ที่ต้องทำในเขตของเทศบาลตำบล ดังต่อไปนี้

1. รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน
2. ให้มีและบำรุงทางบกและทางน้ำ
3. รักษาความสะอาดของถนน หรือทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
4. ป้องกันและระงับโรคติดต่อ
5. ให้มีเครื่องใช้ในการดับเพลิง
6. ให้ราษฎรได้รับการศึกษาอบรม
7. ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
8. บำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

9. หน้าที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่ของเทศบาล
เทศบาลอาจจัดทำกิจการใดๆ ในเขตเทศบาล ดังต่อไปนี้

1. ให้มีน้ำสะอาดหรือการประปา
2. ให้มีโรงฆ่าสัตว์
3. ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือและท่าข้าม
4. ให้มีสุสานและฌาปนสถาน
5. บำรุงและส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎร
6. ให้มีและบำรุงสถานที่ทำการพิทักษ์รักษาคนเจ็บไข้
7. ให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
8. ให้มีและบำรุงทางระบายน้ำ
9. เทศพาณิชย์

การพัฒนาตามนโยบายผู้บริหารของท้องถิ่น

เทศบาลตำบลปะทิว เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีนโยบายในการพัฒนาท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการปรับปรุงระบบการบริหารงานภายในองค์กรให้สามารถรองรับภารกิจและบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งมีแนวโน้มที่จะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้การบริหารงานของเทศบาลตำบลปะทิวเป็นไปในทิศทางที่แน่นอน ครอบคลุมทุกภารกิจหลักของเทศบาล และสามารถดำเนินการบริหารงานได้อย่างเป็นระบบ คณะผู้บริหารเทศบาลตำบลปะทิว จึงกำหนดนโยบายการบริหารของเทศบาลฯ ไว้ดังนี้

1. บริหารงานอย่างซื่อตรง โปร่งใส และเป็นธรรม
2. เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนา
3. รับฟังปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น แล้วนำไปสู่กระบวนการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง
4. การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการรักษาความสะอาดในชุมชน โดยมีกระบวนการกำจัดขยะมูลฝอย และ สิ่งปฏิกูลอย่างเป็นระบบ
5. มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึง
6. ส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยว ตลอดจนปรับปรุงภูมิทัศน์ และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้สวยงาม
7. ส่งเสริมสนับสนุนด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และการกีฬา

8. ส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม
9. ส่งเสริมสนับสนุนด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน
10. ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนแบบเศรษฐกิจพอเพียง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการตรวจเอกสารพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มีผลงานวิจัยที่ใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้อง ดังนี้

ลักขณา ภู่ว่าง (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกขยะมูลฝอยในเทศบาลเมืองลำพูนพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะมูลฝอยในระดับปานกลาง เทศบาลเมืองลำพูนมีนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะมูลฝอย โดยสนับสนุนอุปกรณ์ในการคัดแยกขยะ จัดตั้งธนาคารขยะ กำหนดสถานที่หรือจุดรับซื้อขยะมูลฝอยในชุมชน และให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำแผนงาน โครงการของชุมชน ในการส่งเสริมการคัดแยกขยะ แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดแยกขยะมูลฝอยควรมีการกระตุ้น ปลุกจิตสำนึกและให้ความรู้แก่ประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนและกลุ่มอาชีพ อบรมการแปรรูปวัสดุเหลือใช้หรือมูลฝอยรีไซเคิล ให้เป็นผลิตภัณฑ์สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว

ดวงเด่น ศรีบุรี (2547 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน : กรณีศึกษาองค์การบริหารตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การชวนเชิญเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบลใช้มนุษยสัมพันธ์ สร้างความคุ้นเคย สร้างจิตสำนึก ลงพื้นที่พบปะ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เอกสาร รูปภาพการ์ตูน แต่งเพลงประกอบโครงการรวมทั้งจัดกิจกรรมนำทีมงานลงนิเทศและติดตามงาน เป็นวิธีการได้มาซึ่งอาสาสมัครอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม และผู้นำชุมชน โดยมีจิตสำนึก บุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ ผู้นำ ความต้องการเห็นชุมชนสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นปัจจัยในการสร้างความร่วมมือ ใช้กลยุทธ์นำวิถีชีวิตประจำวันของประชาชนมาปรับสู่ระบบการบริหารจัดการ

นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ (2550 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการความรู้ เรื่องขยะมูลฝอยและสิ่งแวดล้อม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาปริมาณขยะมูลฝอยที่มีจำนวนมากขึ้น การบริหารจัดการที่ไม่ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล ประชาชนขาดความรู้ ขาดการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกต้องในระดับครัวเรือนและปัญหาน้ำเน่าเสียในแม่น้ำ คูคลอง การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการแก้ไขและป้องกัน

ปัญหานี้อยู่ในระดับต่ำ กระบวนการศึกษาทำให้ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันแต่ละชุมชนมีการดำเนินการแก้ไข ปัญหาขยะมูลฝอยชัดเจน และสอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยชุมชนเกาะลอยมีการจัดระบบ การรวบรวมขยะในชุมชนเพื่อนำไปจุดเก็บขนของเทศบาลอย่างถูกต้องและไม่เกิดมลพิษทางน้ำ ชุมชน ป่าตองมีการดำเนินการธนาคารขยะและชุมชนประจักษ์มีการคัดแยกขยะและร่วมกันทำความสะอาด พื้นที่สาธารณะทุกเดือนและระดับการมีส่วนร่วมกับเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยาในด้านดูแล ล้างแวดล้อมในชุมชนสูงขึ้น

สุรศักดิ์ โอสถิตพร (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสม กับเทศบาลตำบลอวยสะเกิด อำเภออวยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวคิดและวิธีการจัดการขยะมูลฝอย ของประชาชนดำเนินการตามหลัก 5 Rs ในระดับมากและมีการทำมาตลอดโดยวิธีการที่ใช้มากที่สุด คือ เลือกร้านที่ดี มีคุณภาพใช้ได้นานและสามารถซ่อมแซมได้ รูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสม เทศบาลควรรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับวิธีการจัดการขยะที่ถูกต้อง อาทิ การจัดกิจกรรมรณรงค์ ปลุกจิตสำนึกให้กับประชาชน ประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน แบบมีส่วนร่วม มีการวางแผน การจัดการอย่างเป็นระบบ นโยบายที่ชัดเจน แบ่งบทบาทให้เทศบาลรับผิดชอบการจัดเก็บขยะ องค์การ บริหารส่วนจังหวัดรับผิดชอบในการกำจัด โดยมีส่วนกลางเป็นผู้สนับสนุนด้านวิชาการและ งบประมาณ

มาริส สุรินทร์ (2551 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การจัดการขยะมูลฝอยโดยชุมชน เพื่อนำไปสู่ การจัดทำแผนปฏิบัติการในเขตเทศบาลตำบลต้นเปา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เทศบาล มีปัญหาด้านปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น การจัดการขยะไม่ดีพอ จึงได้นำแนวทางการจัดการแบบใหม่มาใช้ ในพื้นที่ มีการจัดอบรมให้ความรู้กับประชาชนในการคัดแยกขยะ ซึ่งเป็นแนวทางสู่ แผนปฏิบัติการ เพื่อการจัดการขยะมูลฝอยแบบยั่งยืน และการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนร่วมมือกัน รักษาความสะอาด เช่น การประกวดหมู่บ้านน่ามอง เป็นต้น

สรุปเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สรุปจากการที่ได้ดำเนินการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน สภาพปัญหา บริบทของพื้นที่ ผู้วิจัยจึงได้วางแผนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือ 1) ระยะ เตรียมการ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย จัดเตรียมระบบ การทำงานตลอดกระบวนการศึกษาให้มีความชัดเจน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการประสานงาน ทำการ คัดเลือกพื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นพื้นที่ในการศึกษา จัดทำแผนการวิจัย นำข้อมูลที่ได้จากการประมวล ได้จากการศึกษาทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนระบบการทำงานระหว่างการศึกษา และจัดวาง

รูปแบบการวิจัย 2) ระเบียบปฏิบัติการจัดเตรียมทำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ทำการเก็บข้อมูลจริง เข้าสู่กระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม โดยวิทยากรบรรยายให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอย จากนั้นจึงใช้กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกระบวนการ โดยใช้เทคนิคการระดมสมอง เสนอปัญหา ร่วมกำหนดความต้องการ วิธีการแก้ปัญหา ร่วมปฏิบัติการ และร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยให้ทุกคนร่วมแสดงความคิดเห็น สุดท้ายสรุปมติที่ประชุมในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ 3) เป็นการประมวลผลที่ได้จากศึกษา นำเสนอแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อใช้ประโยชน์จากผลที่ได้จากการศึกษาดำเนินกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะ และติดตามผลการใช้ประโยชน์ต่อไป